

16+

Ёсць
такая
зямля...
стар. 5

Праз
церні
да гледача
стар. 13

Рызыка
дзеля
навукі
стар. 14

Роля Статутаў ВКЛ у працэсе канстытуцыйнага будаўніцтва

Калаж Кастуся Дробава.

У наш час адбываецца выключна важная падзея ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі — канстытуцыйная рэформа, якая вызначыць перспектывы далейшага фарміравання беларускай дзяржавы. Гэта дае падставы і нават патрабуе ад нас звярнуць увагу на развіццё канстытуцыйнага будаўніцтва ў гісторыі нашага народа і перасэнсаваць адзін з найважнейшых помнікаў прававой і кніжнай культуры Беларусі — Статут ВКЛ, які нярэдка называюць правобразам айчыннай Канстытуцыі, протаканстытуцыйнай, а часам — нават першай Канстытуцыяй.

Здавалася б, Статут з'яўляецца ці не найлепш даследаваным айчынным тэкстам і кніжным помнікам XVI ст., якому прысвечаны тысячы публікацый айчынных і замежных даследчыкаў. Я. Юхо, Т. Доўнар, Г. Галенчанка, А. Радаман, У. Падалінскі, Л. Голубева, Г. Праневіч, В. Галубовіч, С. Лазутка, У. Мякішаў, Ю. Бардах, С. Вансевічус і іншыя здолелі зрабіць прынцыпова новы крок у кірунку вывучэння Статута ВКЛ, якое распачалося больш чым стагоддзе таму назад у працах ранейшых аўтараў (І. Лапо, Ф. Леантовіч, І. Маліноўскі, С. Пташыцкі і інш.).

«ЛіМ»-акцэнтны

Зварот. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў зварот да ветэранаў вайны ў Афганістане з нагоды Дня памяці воінаў-інтэрнацыяналістаў. «Сёння, у Дзень памяці воінаў-інтэрнацыяналістаў, мы ўшаноўваем тых, хто, выконваючы воінскі абавязак у складзе абмежаванага кантынгенту савецкіх войск у Афганістане, быў да канца верны прысязе. Вайна ў чужой краіне для многіх стала суровым выпрабаваннем. Мы схіляем галовы перад подзвігамі загінулых воінаў, смуткуем разам з тымі, чые жыццё і лёс былі скалечаны, хто не чакаўся сваіх сыноў, мужоў, братоў», — гаворыцца ў звароце. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што цяпер ва ўмовах светапарадку, які імкліва мяняецца, росту экстрэмізму і тэрарыстычных пагроз баявое брацтва воінаў-інтэрнацыяналістаў — гэта ўзор мужнасці, згуртаванасці і ўзаемавылучкі.

Спачуванне. Прэзідэнт Беларусі накіраваў спачуванне родным і бліжнім народнай артысткі РСФСР Зінаіды Кірыенкі. «Пайшла з жыцця яркая і таленавітая актрыса. Яе незвычайная і шчырая гра запаліла і пакарала публіку глыбінёй і сілай характару», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што творчасць Зінаіды Кірыенкі, накіраваная на стварэнне і захаванне найлепшых культурных традыцый, — неацэнны ўклад у духоўную скарбніцу беларускага і расійскага мастацтва.

Мова. З 21 да 28 лютага Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі правядзе Тыдзень роднай мовы, паведамляе БелТА. Прайдучы круглыя сталы, прэзентацыі, інтэрактыўныя заняткі, сустрэчы, культурна-асветніцкія і адукацыйна-забаўляльныя мерапрыемствы. У 2022-м, аб'яўлена ў Беларусі Годам гістарычнай памяці, асаблівае значэнне набываюць каштоўнасці, якія спадарожнічаюць нашаму народу на працягу стагоддзяў. Беларуская мова — адзін з базавых нацыянальных здабыткаў.

Юбілей. Аб мерапрыемствах, якія рыхтуе Мінск да 100-годдзя Міхаіла Савіцкага, расказала падчас выязной прэс-канферэнцыі галоўны спецыяліст упраўлення культуры Мінгарвыканкама Марына Ясюк, паведамляе БелТА. Да юбілею запланавана больш як 20 імпрэз, якія будуць цікавыя як жыхарам Мінска, так і гасцям сталіцы нашай краіны. Акрамя выставачных, пройдуць мерапрыемствы ў сучасных фармаатах: квесты і пленэры, круглы стол, падчас якога будзе ісці размова пра спадчыну Міхаіла Савіцкага. У межах праекта «Мастак і горад» плануецца вынесці творчасць мастака за дзверы музеяў, каб наблізіць яе да людзей.

Кіно. Прэм'ера васьмісерыйнага фільма «Поляны пад Пюпелам» (рэжысёр — Іван Паўлаў), знятага кінастудыяй «Беларусьфільм», адбудзецца 22 лютага на тэлеканале «Беларусь 1». «У фільме можна ўбачыць не толькі мастацкія, але і дакументальныя здымкі работы беларускіх сапёраў, якая праводзілася летам 2021 года на тэрыторыі нашай краіны. Большасць з нас не задумваецца, колькі небяспечнага да гэтага часу застаецца ляжаць у зямлі з часоў вайны. А лічы вельмі ўражальна: толькі за мінулы год, пакуль здымаўся фільм, супрацьмінным цэнтрам Узброеных Сіл Беларусі было аб'яшчоджана і знішчана больш як 25,7 тысячы выбуханебяспечных прадметаў, якія знаходзяцца ў зямлі з Другой сусветнай вайны», — распавялі стваральнікі фільма.

Памяць. Выстаўка «Афганістан — памяць у фатаграфіях» адкрылася ў Музеі гісторыі друку і фатаграфіі Гомельшчыны. У экспазіцыі — фотаматэрыялы з асабістых архіваў воінаў-інтэрнацыяналістаў. Імгненні тых дзён захаваліся на плёнцы дзякуючы мужнасці і адвазе гэтых людзей і адлюстроўваюць афганскую вайну лепш за ўсялякія словы. «Весці дзённікі і запісы, а тым больш фатаграфіраваць ва ўмовах ваеннага часу строга забаранялася. Таму матэрыялы з асабістых архіваў унікальныя. Прадстаўленыя фатаграфіі — старонкі гісторыі, якія ажылі. Колькі б гадоў ні мінула, людзі зноў і зноў будуць вяртацца да тых падзей, бо гэта гісторыя нашай краіны», — падкрэслілі арганізатары выстаўкі. Фотаэкспазіцыя працягвае праект «Афганістан — памяць і боль», распачаты ў 2016 годзе.

Славянскі базар. Продаж білетаў на «Славянскі базар» стартуе сёння ў касах Віцебска. Пра гэта падчас прэс-канферэнцыі паведаміў журналістам дырэктар цэнтра культуры «Віцебск» і міжнароднага фестывалю Ляб Лапіці. Афлайн-продаж білетаў пачаўся ў абласных цэнтры ў касах ЦК «Віцебск». Першых чатырох пакупнікоў чакаюць прыемныя неспадзеўкі і падарункі. На вяртальных пляцоўках набыць білеты на форум можна будзе з 21 лютага.

Традыцыі. Акунца ў атмасферы Масленіцы — старажытнага славянскага свята, якое сімвалізуе провады зімы, паўдзельнічаць у мерапрыемствах і традыцыйных гуляннях жыхары будзе 5 сакавіка ў Беларускім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту. У праграме — гульні і забавы, паказы беларускага ценявога тэатра «Вяртэп» і ляльчанага тэатра «Батлейка», рэканструкцыя абрадаў «Пахаванне Дзеда», «Немка», «Наведванне маладучы» і «Наведванне жанчыны-павітучы», майстар-класы для дзяцей і дарослых, фальклорная праграма. Культурна-адукацыйнае свята стане ўрачыстае спаленне пудзіла зімы — «Марэны»!

Рэгіёны. Любаны музей народнай славы запрашае наведаць часовую выстаўку «Симвалы зямлі беларускай», прымеркаванай да Года гістарычнай памяці. У экспазіцыі прадстаўлены работы выяўленчага мастацтва з фонду Службы краязнаўчага музея. Большую частку экспанатаў складаюць аўталітаграфіі Уладзіміра Басальгі з серыі «Помнікі дойлідства Беларусі». Выстаўка атрымалася надзвычай цікавай з пункту гледжання высокага выяўленчага мастацтва і інфармацыйнай, бо дае магчымасць праз узоры работ таленавітых дойлідаў спазнаць гісторыю Беларусі.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

стасункі

Уважлівыя назіральнікі жыцця

Міжнародны гуманітарны праект «Мінская ініцыятыва», які патраніруецца Міждзяржаўным фондам гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніц СНД, працягвае ў многіх ініцыятывах. Працяг ранейшых — альманах маладой паэзіі «Terra poetica 2021», які нядаўна пабачыў свет у Маскве.

На мове арыгінала пад адной вокладкай надрукаваны вершы беларускіх, рускіх і ўкраінскіх паэтаў: Ксенія Аксёнавай, Ірыны Сажынскі, Яўгенія Джэн Баранавай, Юлі Гупалюк, Маргарыты Латышкевіч, Майкі Лунёўскай, Віталія Білазёра, Кропачкі, Канстанціна Камарова, Аксаны Асмалюўскай, Вольгі Шпакоўскай, Ганны Маркінай, Аляксандра Мімура, Андрэя Кімбара, Рэгіны Паліван, Аксаны Беўзюк, Яраславы Федчанкі, Міхаіла Рантовіча, Дзмітра Кірычэнікі, Алеся Бараноўскага.

Цікавымі падаюцца ілюстрацыйныя рашэнні ў афармленні альманаха. Разрадуцкія шматвыразныя карціны паўстае малаюк маладой беларускай мастачкі Лізаветы Пастушэнікі «Масты зямныя і нябесныя». А гэтыя радкі — з верша лаўрэата Нацыянальнай

літаратурнай прэміі Беларусі Маргарыты Латышкевіч, якая жыве і працуе ў Полацку: «... Нам забыцца на Слова — // горш, чым пабыцца жыцця: // я паходжу са сціплага племені «кніжных дзяцей». // І, узняўшы да неба свой папярковы сцяг, // я шукаю вачыма дарогі былой працяг, // я працягваю рукі да тых, // хто за мной ідзе» («Кніжныя дзеці»: верш з эпіграфам «... жили книжные дети, не знавшие битв...»).

Цяжка даваць агульную ацэнку зборніку, які ўжо па самім кніжным жанры — альманах — мае права на сустрэчу ўсялякіх форм і цяжэнняў. У моладзі ўсё віруе і кіпіць — і вакол, і ва ўласнай сядомасці.

З беларускіх аўтараў прыкметна вылучаецца Алесь Бараноўскі. Аўтар кнігі паэзіі «Чуйнае акно», «Вясляр», «Дыяментавы німб для Анёла», «Трыццаць дзве секунды цішыні», 33-гадовы паэт і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук (ён і аўтар манаграфіі «За прамень схаплюся — і жыву!». Творчая самабытнасць Ніны Шклеравай). Паэт бацьчы і «поўнач неба», і жураўля, які «над студыйнай заснуў», а яго лірычныя, асвечаныя прыродай роднай старонкі, вершы гучаць як грамадзянскія, мужныя словы творцы — уважліва назіральніка жыцця, здольнага адгукнуцца на рэчаіснасць усім сэрцам.

Кастусь ЛЕШНИЦА

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Паэзія, аздобленая песняй

У літаратурным клубе «Шчырасць» пры сталічнай бібліятэцы № 22 адбыўся юбілейны творчы вечар кампазітара і выканаўцы Віктара Мяцельскага.

Віктар Мяцельскі.

Сабраліся пастаянныя ўдзельнікі клуба і чытачы кніжніцы. Сярод ганаровых гасцей — вядомы беларускі пісьменнік і паэт, старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, кіраўнік клуба «Шчырасць» Міхась Пазнякоў, артыст-парадыст Белдзяржфілармоніі, лаўрэат міжнародных конкурсаў, першы ў Беларусі выканаўца цірольскіх песень Тенадзь Санько, паэтэса, выканаўца песень Наталія Галабурда.

Міхась Пазнякоў павіншаваў юбіляра, адзначыўшы яго талент.

Віктар Мяцельскі прыехаў у сталіцу з Пінска. Ён плённа супрацоўнічае з Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Ён стварае больш за 100 песень на вершы многіх сучасных беларускіх паэтаў.

Пад гітару прагучала шмат песень, якія выклікалі шчырыя апладысменты: «Заклінанне» на верш А. Аўруціна, «Заўжды вярнуся», «Снежинка», «Прысяга», «К единству» на вершы М. Пазнякова, «Бацькоўская зямля» на верш М. Шабовіча, «Ой хмелю, мой хмелю...» на верш М. Башлакова, «Золотая рыбка» на верш Ф. Баравога. Гучалі і аўтарскія песні Віктара Мяцельскага — «Я спешу жыць», «Славны горад Пінск», «Зимунка-зіма».

Некалькі кампазіцый выканаў і Тенадзь Санько, у тым ліку і «Цірольскі вальс». Віктар Самёнавіч падзяліўся творчымі планами, марамі, адказаў на пытанні прысутных.

Аляксандра КАРЖАНЕЎСКАЯ, фота аўтара

навінкі ад «Звязды»

Другая сустрэча з «Прынцэсай»

У Беларусі добра ведаюць празаіка Алега Ждана, які піша на рускай мове. Яго кнігі «У гасцях і дома» («В гостях и дома»), «Рысы і абліччы» («Черты и лица»), «Знаёмы» («Знакомый»), «Па абодва бакі прахадной» («По обе стороны проходной»), «Геній» («Гений») і іншыя, выданыя ў розныя гады, карыстаюцца ўвагай самага шырокага кола чытачоў.

У апошнія гады Алега Аляксеевіча шмат піша з разлікам на юнага чытача. Падлеткам адрававана яго апавесць «Прынцэса». У падзгадоўку твора — «Маленькая апавесць з прызнаннем і загадкай». «У суботу вечарам Мішка Сідарчук на асфальце перад домам Алёнкі намалюваў крывавае сэрца і напісаў: «Тыб мая прынцэса». Сэрца — гэта ўсім зразумела — каханне. І падпісаўся — Пельмень. У нядаўню раніцай яна выйшла на лоджыю рабіць зарадку і, канешне ж, адразу ўбачыла гэтае пасланне. Вельмі разлававалася: непісьменнае прызнанне. Не па-руску і не па-беларуску. Нават коску не паставіў. Зразумела, ёй, выдатніцы, гэта не падаецца. Крывавае сэрца таксама не па душы. Ну і галоўнае — увесь дом зразумець, што прызнанне — ёй. Канешне, дом

вялікі, прынцэса шмат, але Алёнка самая прынцэсая з усіх прынцэс. «Дурань! — сказала яна Мішку ў панядзелак. — Ты хаця б у слоўнік зазірнуў! Ты мяне зганьбіў!» А Мішка ўсміхаўся, як быццам яна таксама прызналася яму ў каханні.

Нават настаўнікі прыходзілі падзівіцца. Настаўнік матэматыкі паціснуў плячыма і сказаў: «Дурната». Настаўнік малявання: «Бяздарна». А Варвара Яфімаўна, русіца, паляснула ў далоні і сказала: «Божа, і гэта мой вучань!» Гэта яна, зразумела, пра памылкі...»

Перакладзеная на беларускую мову Алесем Карловічам, апавесць Алега Ждана «Прынцэса» ўжо другі раз выходзіць у Выдавецкім доме «Звязда». Першае выданне пабачыла свет летась і вельмі хутка разышлося па бібліятэках краіны. Другое — толькі што. Кнігу можна знайсці ў кнігарнях ААТ «Белкніга» ў розных гарадах краіны, а таксама ў «Акадэмікнізе» ў Мінску па праспекце Незалежнасці, 72. А лепей набыць у самім Выдавецкім доме «Звязда» ў Мінску па вуліцы Захарова, 19. Дарэчы, па заказе кнігу Алега Ждана, як і іншыя кніжныя выданні «Звязды», выдавецтва можа даставіць у самыя далёкія ад Мінска раёны — і ў Столін, і ў Расоны, і ў Астравец... Адным словам, куды заўгодна. І, між іншым, не толькі ў райцэнтры, але і ў аграгарадкі, у тых школах і сельскай бібліятэцы, якія працуюць у вёсках.

Мікола БЕРЛЕЖ

праекты

Мода ў бібліятэцы

Выстаўка «FASHION-ілюстрацыя», якая праходзіць у межах штогадовага выставачнага праекта «Гісторыя і сучаснасць кніжнай графікі», адкрылася ў атрыуме Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Праект прадстаўляе гісторыю ўзнікнення і развіцця fashion-ілюстрацыі.

У экспазіцыі — факсімільныя выданні летапісных зводаў з выявамі старадаўніх убораў і збораў партрэтаў вышэйшых слаёў грамадства. З модай XVIII—XIX стст. наведвальнікі змогуць азнаёміцца праз арыгінальныя аўтарскія гравюры з выявамі жаночых і мужчынскіх касцюмаў, найлепшыя часопісы еўрапейскіх і расійскіх выдаўцоў. Папулярныя вобразы XX ст. прадстаўлены работамі знакамітых Бахста і Эртэ, альбомамі дамоў моды і часопісамі выдавецтваў СССР і БССР, выданнямі *Vogue*, *Harper's Bazaar*, *Marie Claire*, *Elle* з выявамі легендарных мадэляў ад Г. Шанэль, П. Кардэна, І. Сен-Ларана.

Наведвальнікі таксама змогуць убачыць чароўныя акарэлі беларускай fashion-ілюстратаркі Веранікі Талецкай, работы студэнтаў кафедры дызайну моды факультэта сацыякультурных камунікацый БДУ, калекцыю

адзення творчага тандэму Вольгі Дзійко (брэнд «Ежевика») і беларускага мастака Аляксандра Некрашэвіча, вынікі працы таленавітых мастакоў-мадэльераў Таціцы Яфрэмавай, Тамары Гарыдавец, Кацярыны Буцер. Акрамя гэтага, у экспазіцыі прадстаўлены рэчы з асабістай калекцыі Ігара Сурмачэўскага, дэталёвыя рэканструкцыі галаўных убораў, сукенак і сумачак, зробленыя Ганнай Юхнавец, лялькі, апрачатыя ў строі розных эпох.

У дзень адкрыцця выставачнага праекта гледачы мелі рэдкую магчымасць убачыць арыгінальнае выданне 1590 года з гравюрамі італьянскага мастака Чэзарэ Вечэліа, на якіх адлюстравана моднае адзенне розных краін свету XVI стагоддзя. Асабліва парадавалі прысутных творчы нумар ад узорнага ансамбля танца «Беларусачка» і модны паказ з удзелам беларускіх фэшн-дызайнераў, зладжаны Нацыянальнай школай прыгажосці.

Выстаўка «FASHION-ілюстрацыя» знаёміць з развіццём модных тэндэнцый, з асаблівасцямі мастацкага стварэння і адлюстравання вобразаў моды розных эпох і краін, а таксама творчасцю асоб, якія сыгралі важную ролю ў гісторыі гэтага кірунку творчай дзейнасці. Наведальнікі змогуць наведаць экспазіцыю можна да 16 мая 2022 года.

Дзійна КАЗІМІРЧЫК

цікава ведаць

Урокі творчасці і дабрыві

Адбылося першае ў гэтым годзе пасаджэнне студыйных літаратараў «Малінаўскія галасы», створанай Мінскім гарадскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі пры дзіцячай бібліятэцы № 15.

Маленькія аматары прыгожага слова, як заўсёды, з добрым настроем уключыліся ў творчую працу. Хутка склалі сіналімічныя рады, прывялі ў адпаведнасць ямбы з харэямі, выканалі практыкаванні на логіку. Паразважалі: навошта творцу псеўданім? Згадлі выдатнага дзіцячага пісьменніка Міколу Маляўку, які нядаўна адзначыў сваё 80-годдзе. Разабраліся з рубрыкамі «Бярозкі». Крытыкавалі творы сяброў-студыйцаў — колішнія дапрацаваныя і свежыя. І гэта толькі на размінку.

Пасля сустрэчалі госця — пісьменніка Леаніда Багдановіча. Студыйцы разам з Леанідам Уладзіміравым правялі ўрок дабрыві.

Былі і ўрачыстыя моманты. Удзельнік студыі Уладзіслаў Вязовіч выйшаў у пераможцы Міжнароднага

марафону чытальнікаў «Каб памяталі», прысвечанага Вялікай Перамозе. Трэба адзначыць, што рыхтаваць выступленне юнага чытальніка актыўна дапамагалі і супрацоўнікі кніжніцы.

Права ўручыць дыплом Уладзіславу Вязовічу было дадзена добраму сябру 15-й дзіцячай бібліятэкі ветэрану Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь палкоўніку Івану Шыманчуку.

Іна ФРАЛОВА

Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб'явіла конкурс на замяшчэнне пасадаў (да 5 гадоў) прафесарска-выкладчыцкага складу з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбарна на тэрмін, вызначаны Наймаўляльцам:

№ п/п	Структурнае падраздзяленне	Пасада
1.	кафедра тэорыі музыкі	дацэнт (1,0 шт. адз.)
2.	кафедра спецыяльнага фартапіяна	загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
3.	кафедра струнных народных пчыпкава-ударных інструментаў	загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
4.	кафедра медных духавых і ударных інструментаў	дацэнт (1,0 шт. адз.)

на развітанне

Не стала Васіля Ткачова

Перастала біцца сэрца таленавітага беларускага пісьменніка Васіля Ткачова.

Васіль Юр'евіч Ткачоў нарадзіўся 1 студзеня 1948 года ў вёсцы Гута Рагачоўскага раёна. Вучыўся ў Ісканскай васьмігадовай школе Быхаўскага раёна. Працаваў у раённых газетах у Івацэвічах і г. п. Карма. У арміі служыў інструктарам палітаддзела на касмадроме Байканур. Потым скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча. Быў ваенным карэспандэнтам у Сярэдняй Азіі. З 1980 года жыве і працаваў у Гомелі: карэспандэнт шматтыражкі «Сельмашавец», стыліст і спецыяльны карэспандэнт абласной газеты «Гомельская праўда». У 1989—2005 гадах узначальваў Гомельскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў. Удзельнічаў у рабоце IX з'езда Саюза пісьменнікаў СССР (Масква, 1992). Член Саюза тэатральных дзеячаў (2006), з 1989 года — член Саюза пісьменнікаў СССР і БССР.

К. Тураўскага за кнігу п'ес «Последний» (2013) і кнігу публіцыстыкі «Сцежкі-дарожкі» (2018). Лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі па драматургіі за кнігу п'ес «Характары» (2017).

Шырока вядомы як драматург. Спектаклі па п'есах Васіля Ткачова запатрабаваны ў тэатрах нашай краіны, а таксама ў Расіі, Казахстане, Эстоніі, Таджыкістане. У тэатрах, на тэлебачанні і радыё ажыццэўлены п'есы «Вокны», «Сівы бусел», «Курорт для зяця», «Стары і дарога», «Ігнагаў рубеж», «Добрае стаўленне да сабакі», «Лесвіца», «Прыгоды з Канопухіным», «Следчы эксперымент», «Шкірдзюкі займаюць абарону», «Перапалох», «Усміхаўся месяц белай вішні», «Хтосьці ходзіць за акно...», «Апошні», «Белы ліст», «Без Ягора будзе гора», «Бліндаж» (па апавесці В. Быкава), «Лялькі», «Два мяшкі цукерак», «Вушасцік», «Дзе жыве Некукарэжак», «Як воўк мамыя быў», «Непазслухмяная запалка», «Адночычы гарачым летам...» і інш.

Васіль Ткачоў пераможаць закрывага Рэспубліканскага конкурсу на найлепшую п'есу («Стары і дарога») і іншых творчых конкурсаў. Творы таленавітага пісьменніка перакладваліся на рускую, украінскую, гагаўскую, польскую, туркменскую,

удмурскую і марыйскую мовы. Асобныя апавяданні ўключаны ў чытанкі для вучняў малодшых класаў.

Узнагароджаны Ганаровай граматай Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь (2007), медалём Саюза пісьменнікаў Беларусі «За вялікі ўклад у літаратуру» (2012).

Да апошняга дня творы, артыкулы, інтэрв'ю Васіля Ткачова з'яўляліся ў перыядычным друку Беларусі. Ён шчыра адгукаўся на прапановы савета Гомельскага абласнога аддзялення СПБ аб удзеле ў творчых акцыях і мерапрыемствах па папулярызацыі літаратуры і чытання. Творца часта выступаў перад школьнікамі, навучэнцамі, студэнтамі, вайскоўцамі, актыўна ўдзельнічаў у майстар-класах па выніках Форуму маладых літаратараў Гомельшчыны. За актыўную творчую і грамадскую працу ў 2020 годзе ўзнагароджаны медалём Гомельскага абласнога аддзялення СПБ «Кірыла Тураўскі. Асветнік. За ўклад у літаратуру».

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Гомельскае абласное аддзяленне СПБ смуткуюць у сувязі са смерцю таленавітага беларускага пісьменніка і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка Васіля Юр'евіча Ткачова і выказвае спачуванні яго родным і блізкім.

«ЛІМ»-люстэрка

Міжнародны маладзёжны тэатральны форум «М.@t.кантакт» 15-ы раз пройдзе ў Магілёве і вернецца да першапачатковага фармату, паведамляе БелТА. Юбілейны «М.@t.кантакт» традыцыйна адбудзецца з 21 да 27 сакавіка. У форуме бяруць удзел 11 творчых калектываў з Беларусі, Арменіі, Малдовы і Расіі. У асноўнай праграме — 14 спектакляў. Форум адкрыецца паказам спектакля «Фальшыўная нота» мінскага Тэатра-студыі кінаакцёра. Мінскі Маладзёжны тэатр эстрады пакажа мюзікл-дэтэктыў «Джэк-патрашыцель». Гледачы ўбачаць таксама хорар у дзвюх дзеях па матывах аповесці Мікалая Гогаля «Вій» Палескага драмтэатра (Пінск). Магілёўскія тэатры таксама прадставяць гледачам свае п'янастыкі. Завершыцца тэатральны форум паказам спектакля «Князьёна Мэры» мінскага тэатральнага праекта «ТрыТфармаТ».

Сакральныя рэліквіі XVIII стагоддзя выраставалі спецыялісты Нацыянальнага гістарычнага музея Беларусі, перадае АТН. Разьбяныя культуры тры стагоддзі таму ўпрыгожвалі храмы чатырох этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Пасля экспедыцый саўвесада часу яны доўгі час знаходзіліся ў аварыйным стане. Рэстаўрацыя прайшла па ініцыятыве майстра Юліі Дранец. Праект рэалізаваны дзякуючы гранту Прэзідэнта Беларусі. Сёння ў эпіцэнтры пастаяннай экспазіцыі музея — рэдкаія паліхромныя анёлы, фігура Хрыста, фрагменты Царскіх варот.

З'ядзібе графа Патоцкага ў Берасіне выдалі 5D-пашпарт, інфармуе «Б. Беларусь сёння». Гэта першы алічбаваны гісторыка-культурны аб'ект у Беларусі. Лічбавы двайнікі дапаможа захаваць архітэктурны будынак у часе. Карцінкі як знешняга віду, так і ўнутраных залаў ажываюць на маніторы. Дзякуючы гэтаму будынак можна аднавіць нават праз значны прамежак часу. Інтэрактыўны 5D-пашпарт утрымлівае ўсе асноўныя і важныя характарыстыкі будынка, а таксама яго канструкцыю. Візуалізацыя помніка архітэктурны была зроблена ў тым ліку з мэтай продажу будынка.

Новая кніга Чака Паланіка выйдзе на рускай мове да яго юбілею 21 лютага, паведамляе РІА «Новости». Кніга аўтара «Нараджэнне гука» ўпершыню выйдзе на рускай мове ў выдавецтве «АСТ». Галоўны герой кнігі — прафесійны гукамантажор-шумавік, што забяспечвае Галівуд эксклюзіўнымі штукмакі з запісамі крыкаў і стогнаў, умюльных усхліпванняў і перадсмертных хрыпаў. Прадзюсары і рэжысёры карыстаюцца яго таварам, таму што запісаныя крыкі не адносяцца ад сапраўдных. Аднак пытанне ў тым, ці сапраўды яны фэйкавыя. Кніга аб'ядае быць не менш захапляльнай, чым ранейшыя творы Чака Паланіка.

Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры адкрылася выстаўка «Чароўная мелодыя гліны», інфармуе АТН. У экспазіцыі прадстаўлена кераміка розных майстроў Беларусі: глазураваная, чорназадмаленая... Музейная экспазіцыя прэзентуе толькі частку калекцыі з фондаў гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», дзе захоўваецца больш за 700 адзінак. Прадстаўленыя вырабы з гліны зроблены ў розныя часы беларускімі майстрамі ў народных і сучасных тэхніках. Акрамя посуду, на выстаўцы можна убачыць стылізаваныя гліняныя цацкі беларускіх майстроў: вистульці ў выглядзе жывёл, вершніка, лялькі. Большая частка з іх прысвечана календарным святкам.

Па апавесці пісьменнікаў Аркадзя і Барыса Стругацкіх «Цяжка быць богам» здымку серыял, паведамляе ІVІ Originals. Прадзюсарамі праекта стануць Тэймур Джафарав, Алег Туманав, а таксама Вадзім Сакалоўскі, Ілья Бурац і Васіль Балашоў. Сцэнарый створыць Андрэй Залатароў. Зараз шоўранеры вядуць перамовы з расійскімі рэжысёрамі, акцёрамі і аператарамі. А здымкі, акрамя Расіі, могуць прайсці ў Харватыі і Чарнагорыі. Усе гэтыя лакацыі, на думку стваральнікаў праекта, найбольш дакладна перададуць атмасферу Арканара — горада на выдуманай планеце. Твор Стругацкіх раней экранізавалі. У 1989 годзе гэта зрабіў нямецкі кінарэжысёр Петэр Фляйшман, а ў 2013-м — Аляксей Герман-старэйшы. Але ён моцна адшоў ад арыгінальнага сюжэта аповесці.

Прэм'ера новага спектакля «Пачупкі» адбудзецца 17, 18 і 26 лютага на сцэне Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, перадае БелТА. Спектакль-разважанне на тэму нараджэння дзіцяці стане працягам гісторыі спектакля «Шлюб з ветрам». У п'янастыцы перавага аддаецца беларускаму фальклору, гуку і рабоце ўяўлення гледачоў. Жанр спектакля вызначаны як «песня ў адным дзеянні», а галоўным выўвученым сродкам выступіць менавіта гук. Спектакль — гэта фантазія на тэму зараджэння душы, цела, якія будуць дэманстравацца праз абрады, песні і адносіны да дзіцяці ў беларускай міфалогіі.

Дзійна КАЗІМІРЧЫК

Роля Статутаў ВКЛ у працэсе канстытуцыйнага будаўніцтва

Аднак пры гэтым Статут звычайна фігуруе толькі ў асобных аспектах і кантэкстах — як правы акт, як гістарычная крыніца, як помнік палітычнай культуры, як сведчанне ўзроўню развіцця беларускай мовы ў тагачасным грамадстве, нават як твор графічнага мастацтва, але яго комплексная ацэнка як кніжнага помніка дагэтуль не зроблена.

Да таго ж у пераважнай большасці выпадкаў Статут ВКЛ успрымаецца як нешта статычнае, узніклае ў 1588 г. на старабеларускай мове і выдадзенае віленскай друкарняй братоў Мамонічаў пры падтрымцы канцлера Льва Сапегі. Пры гэтым не бярэцца ў разлік працяглая гісторыя бытавання Статута, яго афіцыйнага выкарыстання на працягу двух з паловай стагоддзяў, шматлікіх перакладаў, перавыданняў, дапрацовак і даўнянняў.

Сёння ў масавую свядомасць праз публікацыі навукоўцаў прыходзіць асэнсаванне таго факта, што дзякуючы з'яўленню Статута ВКЛ нашы продкі былі аднымі з першых у свеце, хто займеў канстытуцыйнае заканадаўства. Статут ВКЛ, складзены па-беларуску і зацверджаны ў 1588 г., меў многія рысы сапраўднай Канстытуцыі і пры гэтым уяўляў сабой кваліфікаваны звод асноўных законаў краіны. У сувязі з гэтым надзвычай важным выглядае асэнсаванне Статута ВКЛ як доўгатырвалай і зменлівай з'явы ў кантэксце яго пашырэння праз шматлікія выданні і рукапісы, а таксама перакладаў на іншыя мовы.

Як вядома, Статут ВКЛ неаднаразова перавыдаваўся. Прывілей на яго выданне атрымаў асабіста Л. Сапега, які меў права выдаць яго ў любой друкарні, але выбар свой ён спыніў на віленскай друкарні Мамонічаў (з гэтага часу ў выданнях Мамонічаў ён пачаў называцца «звірхным паном друкарні»). Менавіта тут у 1588, каля 1592—1593 і каля 1600 гг. выйшлі першыя тры выданні Статута на старабеларускай мове. Прычым усе тры з'явіліся пад аднымі выхаднымі данымі — 1588 г., што таксама мае пэўнае значэнне для даследчыкаў кніжнай культуры Беларусі.

Першыя выданні Статута ВКЛ на польскай мове пабачылі свет у друкарні Лявона Мамоніча ў 1614, 1619 і каля 1623 г., прычым у апошнім выданні былі захаваны выхадныя звесткі папярэдняга (з датай «1619»). Выданні Статута на польскай мове мелі новыя тытульныя аркушы, прысвячэнні, алфавітныя рэзстры, складзеныя С. Галянскім. Паводле тлумачэнняў перакладчыка, далучаных да выдання, пераклад быў зроблены са старабеларускай мовы даслоўна, каб забяспечыць дакладнасць перакладу, а не прыгажосць слоў.

Надзвычай каштоўны таксама і падрыхтаваны ў дзвюх частках варыянт выдання Статута ВКЛ, зроблены ў Санкт-Пецярбургу паралельна на польскай і рускай мовах у 1811 годзе.

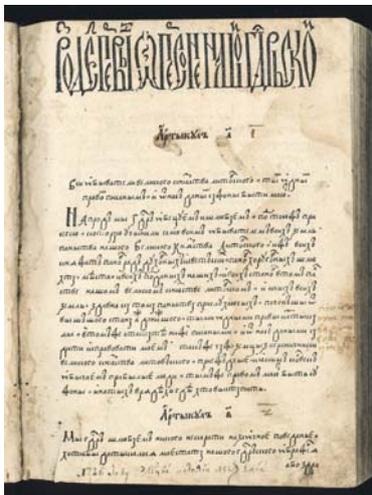
На працягу перыяду афіцыйнага дзеяння Статута ВКЛ яго выданні актыўна выкарыстоўваліся. Трэба адзначыць, што як звод законаў Статут дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі і некаторых сумежных краёў не толькі ў перыяд існавання ВКЛ, але і пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі і захоўваў сваю правамоцнасць у Віцебскай і Магілёўскай губернях да 1831 г., а ў Віленскай, Мінскай і Гродзенскай — да 1840 г.

Важнай задачай сёння з'яўляецца выяўленне ўсіх захаваных асобнікаў — друкаваных і рукапісных, на старабеларускай мове і перакладных, у дзяржаўных і прыватных зборах Беларусі і замежных краін. Аналіз захаваных выданняў і рукапісных спісаў Статута ВКЛ зроблены ўдзельнікамі IX Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў і апублікаваны ў зборніку канферэнцыі.

Вядома, што рукапісныя спісы Статута ВКЛ 1529 г. сёння захоўваюцца ў Расіі (Расійская нацыянальная бібліятэка), Польшчы (Нацыянальная бібліятэка ў Варшаве, Курніцкая бібліятэка), Германіі (Бібліятэка сярэдняй школы г. Шульпфорт). Спісы Статута 1566 г. зберагаюцца ў Расіі (Расійская дзяржаўная бібліятэка, Расійская нацыянальная бібліятэка, Дзяржаўны гістарычны музей), Украіне (Нацыянальная бібліятэка Украіны імя У. І. Вярнадскага), Літвы (Бібліятэка Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук), Польшчы (Курніцкая бібліятэка) і інш. У тых жа, а таксама некаторых іншых бібліятэках можна знайсці спісы Трэцяга Статута ВКЛ 1588 г. На вялікі жаль, у зборах нашай краіны рукапісных спісаў Статута амаль не захавалася. Адным з выключэнняў з'яўляецца позні спіс, які датуецца ажно XIX ст. і сёння захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Вядома, што да Другой сусветнай вайны ў зборах Дзяржаўнай бібліятэкі БССР (сёння — Нацыянальная бібліятэка Беларусі) захоўвалася адно з першых кірылічных выданняў Статута, атрыманае ад вядомага беларускага гісторыка А. Сапунова. Падчас апошняй сусветнай вайны гэта выданне было вывезена за межы Беларусі, але не страчана. Сёння яго захоўваецца ў зборы Беларускай бібліятэкі і музея імя Ф. Скарыны ў Лондане. У выніку да нядаўняга часу ў дзяржаўных зборах нашай краіны не было ніводнага кірылічнага выдання Статута ВКЛ. Толькі ў 2012 г. дзякуючы намаганням установаў культуры і прыватных арганізацый, а таксама беларускай грамадскасці для збораў Музея гісторыі Магілёва было набыта кірылічнае выданне Статута.

Апрача друкаваных выданняў, вялікую каштоўнасць маюць рукапісныя спісы Статута ВКЛ, якія сведчаць пра пашырэнне «статутнага» права, пра асаблівасці выкарыстання Статута прадстаўнікамі розных станаў і рэгіёнаў краіны, пра моўныя працэсы на нашых землях.

Статут ВКЛ, 1588 г.

Некаторыя з рукапісных спісаў абсалютна ўнікальныя. Напрыклад, на выстаўцы «Правобраз еўрапейскай Канстытуцыі» ўпершыню прадэманстраваны спіс Статута ВКЛ 1588 г. у перакладзе на нямецкую мову, які захоўваецца ў адной з найстарэйшых бібліятэк Еўропы — Акадэмічнай бібліятэцы Латвійскага ўніверсітэта. Сам пераклад быў выкананы ў 1632 г., але дадзены рукапіс перапісаны пазней — у 1709 г. Ён з'яўляецца сведчаннем афіцыйнага выкарыстання беларуска-літоўскай протаканстытуцыі на землях гістарычных Інфлянтаў і сведчыць пра старажытныя культурныя, эканамічныя і палітычныя сувязі нашых народаў.

Да цяперашняга часу дайшла невялікая частка рукапіснай спадчыны прававога характару, але ёсць падставы меркаваць, што спісаў Статутаў ВКЛ налічвалася сотні. Толькі адзін рукапісны спіс Статута ВКЛ захаваўся ў Беларусі. Сёння ён у фондах адзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Дадзены спіс датуецца канцом XVIII ст.

Надзвычай важнай, хоць немагчымай для рэалізацыі з'яўляецца задача фізічна сабраць розныя асобнікі Статута і прадставіць іх шырокай грамадскасці. Гэта магло б дазволіць візуальна ўспрыняць і зразумець доўгі шлях функцыянавання Статута ВКЛ. На сёння яна часткова можа быць рэалізавана ў арганізацыі часовых выставак, на якіх маглі б дэманстравацца кніжныя помнікі з розных збораў і калекцый нашай краіны і замежжа.

Ідэя была апрабавана пры арганізацыі выстаўкі «Вялікі Статут Вялікага Княства», якая была адкрыта ў межах IX Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў. У экспазіцыі, якая была створана на аснове фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і Музея гісторыі Магілёва, былі прадстаўлены практычна ўсе выданні Статута ВКЛ, якія захоўваюцца ў нашай краіне.

Гэта ідэя атрымала працяг пры арганізацыі выстаўкі «Шлях да Канстытуцыі», якая прайшла ў Музеі кнігі ў сакавіку—красавіку 2019 г. і на якой былі прадстаўлены ўсе канстытуцыйныя акты ў гісторыі нашага народа за апошнія 500 гадоў. Выстаўка была прымеркавана да 490-годдзя Першага Статута ВКЛ, 100-годдзя Канстытуцыі Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі і 25-годдзя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Экспазіцыя складалася з унікальных рукапісных і старадрукаваных помнікаў права, а таксама выданняў XIX—XXI стст. Значная частка выстаўкі была прысвечана Статуту ВКЛ: прадстаўлены арыгіналы і факсімільныя розных спісаў і асобнікаў Статутаў 1529, 1566 і 1588 гг., у якіх упершыню зафіксаваны нормы канстытуцыйнага права. Сярод іншага можна было пабачыць Канстытуцыю Рэчы Паспалітай ад 3 мая 1791 г., усе Канстытуцыі Савецкай Беларусі (у тым ліку першую 1919 г. і чатырохмоўную Канстытуцыю БССР 1927 г.). Пачэснае месца заняла Канстытуцыя нашай незалежнай дзяржавы 1994 г. у першапачатковым выглядзе і з улікам пазнейшых змен і даўнянняў.

Урэшце апошняя падобная выстаўка пад назвай «Правобраз еўрапейскай Канстытуцыі» адкрылася 16 сакавіка 2020 г. Галоўная ідэя дадзенага выставачнага праекта — паказаць Статут ВКЛ не толькі як нацыянальны канстытуцыйны акт, але і як правобраз еўрапейскай Канстытуцыі, пабудаванай на прынцыпах дэмакратыі, роўнасці, справядлівасці, вяршэнства права. Арганізатары спрабавалі паказаць Беларусь як краіну з багатай прававой і кніжнай культурай, якая была прыкладам для пераймання, якая мела вялікі ўплыў на культуратворчыя працэсы ў іншых краінах. З гэтай мэтай на выстаўцы дэманструюцца розныя выданні і пераклады Статута ВКЛ на іншыя мовы, якія былі створаны за ўвесь час афіцыйнага выкарыстання гэтага дакумента.

Патрабуе асэнсавання пытанне ўключэння вобраза статута ВКЛ у грамадскія працэсы сучаснай Беларусі: адукацыйны працэс, мастацкую літаратуру, выяўленчае мастацтва і інш. Праз гэта адбываецца актуалізацыя старажытнага помніка і яго рэвіталізацыя — вяртанне да жыцця ў новых формах, прыдатных да задач новага часу. Мы можам бачыць, як шырока інтэграваны вобраз Статута ВКЛ у беларускую літаратуру яшчэ з часоў В. Дуніна-Марцінкевіча і да нашых дзён.

Бясспрэчна, што Статут ВКЛ сёння ўжо не выконвае тыя функцыі, для якіх ствараўся першапачаткова. Сёння ён становіцца сімвалам і яркім вобразам, надзеленым рознымі сэнсамі. Статут ВКЛ успрымаецца беларусамі як сведчанне высокага ўзроўню развіцця прававой і палітычнай культуры нашых продкаў, як сімвал дамінюючага статусу беларускай мовы ў ВКЛ і абгрунтаванне прэтэнзій на спадчыну гэтай дзяржавы, як прыклад верацярпімасці і дэмакратыі, а самае важнае — як падстава для гонару і станоўчай ацэнкі патэнцыялу айчынай культуры.

Праведзены аналіз дазваляе ўпэўнена сцвярджаць, што Статут ВКЛ з'яўляецца надзвычай каштоўным помнікам айчынай культуры. Ён не толькі аказаў вялікі ўплыў на развіццё прававой думкі Беларусі і ўсяго ўсходнееўрапейскага рэгіёна, стварыў спрыяльныя ўмовы для развіцця беларускай дзяржаўнасці, стаў важным дасягненнем у працэсе развіцця беларускай пісьмовай мовы, але таксама істотна паўплываў і на развіццё беларускай кніжнай традыцыі. Можна ўпэўнена сцвярджаць, што наша старажытная протаканстытуцыя была перагатавана і выкарыстана многім іншымі народамі пры фарміраванні прававой сістэмы розных краін. З гэтай мэтай яна перакладалася на замежныя мовы, на якіх таксама мела афіцыйнае выкарыстанне.

Жыў з імі, рос сярод іх

Дом Саветаў у Магілёве, як вядома, нібы блізняк-брат Дома Урада ў Мінску. Супадзенне невypadковае. Сталіцу Беларусі меркавалі перанесці ў горад на Дняпро. Але пасля далучэння Заходняй Беларусі ад гэтага адмовіліся. Зноў такая ідэя ўзнікла, калі рэспубліка была вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Магілёў жа ад вайны пацярпеў менш. На шчасце, своечасова адумаліся, адмовіліся ад такой ідэі. У гэтай гісторыі цікава тое, што быў чалавек, які яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя разумее, што лепшага месца для сталіцы Беларусі не знайсці: «Мінск належыць да ліку вялікіх і прыгожых гарадоў і ў сапраўдным сваім добраўпарадкаванні і абноўленым выглядзе, пасля пажару ў 1835 годзе, можа быць названы сталіцай Беларусі; ён больш прасторны і франтаваты, чым Магілёў і Віцебск».

Гэты прарок — Павел Шпілеўскі. Абсягі яго дзейнасці шырокія: этнограф, фальклорыст, пісьменнік, журналіст, публіцыст, тэатральны крытык. Нарадзіўся 12 лістапада 1823 года ў сям'і святара вёскі Шыпілавічы Бабруйскага павета. Цяпер — Любанскі раён. Скончыў духоўную семінарыю, пасля Пецябургскую духоўную акадэмію. Аднак жыў не толькі з верай у Бога. З маленства яго сэрца напайна не менш важная вера — у свой народ. Паспрыяла гэтаму шыпілавіцкая сялянка Агата Касьмінава.

У Шпілеўскі было сябра дзяцей. Паўлюк — трэці. Касьмінава выходзіла іх. Яна ведала шмат народных песень, паданяў. Расказвала цікавыя гісторыі з колішняга жыцця Шыпілавіч, навакольных паселішчаў. Ад яе Паўлюк пастаянна чуў жывую беларускую мову. Яго ўражвала яе мілагучнасць. Асобныя словы, выразы, што асабліва падабаліся, запісваў. Гэтым займаўся і ў семінарыі, акадэміі.

На другім курсе склаў з іх «Кароткую граматыку беларускай мовы». У 1845 годзе рукапіс прапанаваў Аддзяленню рускай мовы Расійскай акадэміі навук. Ён, аднак, не быў надрукаваны. Затое праз год «Журнал Министерства народного просвещения» змясціў у сваім дадатку даследаванне П. Драўлянскага «Беларускія народныя павер'і».

Павел Шпілеўскі карыстаўся і псеўданімамі Знаёмы чалавек, Барон Ікс. Але найбольш падабаўся П. Драўлянскі, ці Павел Драўлянскі, — ад назвы вольналюбывага племені драўлян, якое жыло ў VIII—X стагоддзях. Як і драўлянам, яму імпанавалі дух свабоды, гонару, любові да свайго краю. Наведанне ў летнія канікулы роднага кута станавілася для яго сапраўдным святам душы. Прызванне ў любові да малой радзімы гучала песняй у прозе: «Мне ўспамінаюцца тыя чудовыя дні, поўныя нявыказанай вяселасці і зразумелай толькі таму, хто сам гэта адчуў, дні, у якія я спяшаўся на канікулы з губернскага горада ў аддалены павет і мог свабодна раз'язджаць па вёсках і мястэчках, дзе на нейкай трапяткоў, неўсвядомленай ахвочае да вывучэння народных паданяў і казак прыслухоўваўся да гукаў гарманічнай, п'явучай беларускай мовы, запісваў словы і апаведы з вуснаў сялян — дарослых баянаў і знахароў, прабіраўся ў беларускія хааты і клеці, знаходзіў задавальненне гутарыць за спінай высокай трапезай з сівалосымі дзядзямі і маршчыністымі бабулямі...»

І далей пісаў у гэтакім жа духу: «Сам у сябе пытаўся: Што цягнула мяне туды, у гэтыя хаціны бедных людзей?». Сам і адказаў: «Не ведаю...» Я любіў гэтых добрых людзей, я знаходзіў радасць у іх павольнай гаворцы, у іх песнях, прыказках і прымаўках, мне вясела было жыць з імі, дзядзючка чыстымі захваленнямі іх душ, мне не хацелася ісці з хат, мне шкада было развітацца з іх кутамі, дзе я пачуў столькі дзівос і нуду! Я пачуў зачараваных і кнігін зварожаных, пра скары і пачвар, што іх сцерагуды. Пра чарадзейны падземеллі і пра знахароў чарадзейяў [...] Колькі новага, не вядомага мне за школьнай партай, я даведваўся ў гэтым

народным вучылішчы. Я жыў з імі, я рос сярод іх».

Гэта былі нашчадкі тых жа драўлян. А таксама дрыгавічоў, крывічоў, паян, радзімацаў — плямён, якія ў даўнія часы жылі на беларускай зямлі. Праз сваю творчасць вяртаў памяць пра іх. А пачатак гэтаму вяртанню паклаў першай публікацыяй.

Калаж Святлана Торганскай.

«Беларускія народныя павер'і» — міні-энцыклапедыя па беларускай міфалогіі. У ёй апісаў 52 багоў і духаў. Тых, у існаванне якіх верылі старажытныя беларусы. Ніхто да яго не даў ім такіх падрабязных характарыстык. Ды і згадка пра гэтых асобных міфалагічных істот увогуле больш нідзе няма. Іх «бацька» — сам Павел Міхайлавіч, бо некаторых бажкоў і духаў выдумляў. Часам спасылка на паданні, у якіх яны нібыта прысутнічаюць.

Падобнае за ім назіралася і пазней. Усвядомлена пайшоў на такі крок. Упэўніўся, што фальклорная спадчына беларусаў значна багацейшая за тое, што захаваўся. Найперш гэта тычылася фантастычных твораў. Таму гэтыя дадумваў. Хацеў, каб беларускі фальклор выглядаў больш разнастайным. Болей у сэрцы гучала крыўда за слабае даследаванне яго. Цяжка ціснула адмаўленне багатай беларускай культуры. Не менш багатай гісторыі. Адны рабілі гэта з-за нявядання. Іншыя — з-за пагардлівага стаўлення. Толькі хіба ад гэтага лгачэй? Нават і тэмы з'яўляліся, што ніякіх беларусаў няма.

Да такіх няверуў, людзей без роду-племіні звартаўся ў «Даследаванні аб ваўкалаках. На падставе беларускіх павер'яў». Яно — далейшае асэнсаванне ім самабытнасці нацыянальнага фальклору. Напамін, што карані яго ў глыбокай старажытнасці. Значыць, гэта і абарону Беларусі. Неістотна, як тады называлася, але была. Для Паўла Міхайлавіча ніяка сумнення не заставалася, што і ёсць: «Беларусь так багата паданямі, легендамі, прымаўкамі і забабонамі, што, ведаючы пра ўсё гэта, міжвольна шкадуеш, чаму да гэтага часу нашы вучоныя не хочуць звярнуць увагу на гэты край і вывучыць яго ва ўсіх галінах айчынай старасвецчыны».

Супраць таго, што «пастаянна з'яўляюцца розныя даследаванні пра старажытныя Афіны і Рым, касціцы, звычкі і нават пра іх жыхароў», вядома ж, не быў. Аднак яму хацелася справядлівасці: «А старажытнасці Заходняй Расіі, асабліва ж Беларусі, як быццам лічацца амаль нічога не вартымі». У роспачы прамаўляў: «Не ведаю, чым растлумачыць такую абыякасць нашых вучоных да Беларусі. «Даследаванне...» прапанаваў часопісу «Москвитянін», адрасаванаму шырокаму чытачу. Стаў першым пісьменнікам у расійскім друку, які загаварыў ад імя беларусаў. Праўда, быў літаратарам не беларускім, а руска-беларускім. У асноўным пісаў па-руску. Аднак расійскага інтэлігентнага дзякуючы яму пачала адкрываць для сябе Беларусь. Сваіто роду літар, запалены ім на гэтым шляху, падхапілі іншыя. Ужо не заставалася сумнення: ёсць такая зямля, ёсць такія людзі, ёсць такі фальклор.

Тодам раней у тым жа «Москвитяніне» надрукаваў даследаванне «Народныя прыказкі з тлумачэннем паходжання і значэння іх». Працягам яго стаў зборнік «Беларускія прыказкі» з больш як

500 найменняў гэтага жанру. Сярод іх нямала прыказак, добра вядомых і сёння: «Калі робіш у купе, не баліць у пупе», «Госць у дом, Бог у дом», «Вялікага сабакі — вялікі брэх», «Асцюк табе ў вочы».

У этнаграфічных нарысах «Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках» апісаў сямейна-бытавыя абрады беларускага сялянства, яго звычкі.

Змясціў і некалькі чарадзейных казак. А пачынаецца «Беларусь...» з узнёслага, паэтычнага ўступу: «Ёсць у нас на Русі вялікі край, між Дняпром і Заходняй Дэвіной: яго завуць Беларуссю... Жывуць там людзі беларускія, нашчадкі старажытных крывічоў і дрыгавічоў, родныя браты людзей вялікарускіх...»

Першым не толькі назваў горад, які хацеў бацьчыць сталіцай Беларусі. Акрэсліў і межы тэрыторыі нашай дзяржавы. Дагэтуль тэрмін «Беларусь» звычайна атакаваліся ў Магілёўскай і Віцебскай губерніях. А Мінскую і Гродзенскую не згадвалі. Лічылі іх не беларускімі, а літоўскімі. Існавала і бытаніна з паняццямі «беларускі», «літоўскі» і «польскі». Удакладніўшы этнічныя межы нашай зямлі, сцвярджаў катэгарычна: «[...] лічу патрэбным заўважыць, што пад Беларуссю я разумю губерні: Віцебскую, Мінскую, Магілёўскую і частку Смаленскай».

Працаздольнасць Паўла Шпілеўскага здзіўляе. Хоць асноўная праца не заўсёды спрыяла даследчыцкай рабоце. Працаваў настаўнікам славеснасці Варшаўскага павятовага вучылішча. Некаторы час — пакаёвым наглядачым Галоўнага педагогічнага інстытута ў Пецябургу. А хацелася напісаць цыкл нарысаў пра беларускі і Беларусі. Ужо вызначыўся з назвай іх — «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі». У 1853 годзе з працы звольніўся. Наперадзе былі два гады ўласнай экспедыцыі. Без чый-небудзь падтрымкі, разлічваў толькі на ўласныя сілы.

Напісаў 13 нарысаў. Яшчэ раз даказаў, што чортаў тузін, як многія ўспрымаюць гэтую лічбу, не такі і страшны, калі за ім стаіць добрая справа. Шмат апяваў пра жыццё сучаснае. Але кідаў позірк і ў даўніну. Як адбывалася гэта, добра відаць

губерніи и, следователно, на границе белорусского края. На меня пахнуло жителным белорусским воздухом».

Пасля мір Сіняўка, Клецк, Нясвіж, Шчорсы, Бір, Стоўбцы, Койданава — цяперашні горад Дзвіржыцк, Мінск... Занаўважыць пабачанае, пісаў усхвалявана. Асабліва калі быў вельмі ўражаны. Тады звартаўся да паселішча, у якое прыехаў, як да нечага жывога. Прыклад — сустрэча з Мінскам: «Шлагбаум паднялі, і вось я ў Мінску! Вітаю цябе, родны горад, беларуская зямля! Вітаю вас, мілыя, дарагія па ўспамінах мясціны! Як даўно не бачыў я вас! Колькі суму і журбы выплывала мая душа ўдалечыні ад вас! Я ўбачыў вас нарэшце! І на душы ў мяне адлягло». Пад уражаннем гэтай сустрэчы і выказаў меркаванне, што Мінск у далейшым можа быць названы сталіцай Беларусі.

Аб'ехаў ці не ўсю Беларусь. Працягам «Падарожжа...» сталі матэрыялы «Магзірчына», «Заходнерускія нарысы», «Паездка ў заходнія губерні». Згаданымі творами мастакоўскай спадчына Паўла Шпілеўскага не абмяжоўваецца.

Паводле рукапісу, знойдзенага на Слонімшчыне, падрыхтаваў артыкул «Апісанне пасольства Льва Сапегі ў Маскву ў 1600 годзе». Напісаў некалькі апавяданняў, аповесць для дзяцей «Цыганы». Паспрабаваў сілы і ў драматургіі. Назва п'есы складаная — «Дажынкы. Беларускія народныя звычкі. Сцэнічнае прадстаўленне ў двух дзеяннях, з хорами, песнямі і танцамі беларускімі».

Аднак у «Дажынках» не зусім самастойны. Адштурхоўваўся ад камедыі «Сялянкі» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Таксама адным з персанажаў з'яўляецца вайт Навум. Размаўляе ён на беларуска-рускай трасянцы. Але арандатар Іцка пададзены як Янкель. У яго не карчма, а пастаялы двор. Ёсць змены ў імёнах і некаторых іншых дзеючых асоб. Аднак развіцця блізка да той, што і ў «Сялянцы». Вывеста беларускага памешчыка Барыса Драўлянскага ў час дажынак перапрапанавана ў сялянку Барыс доўга не пазнае яе.

Чамусьці паны паказаны празмерна добрымі. Толькі тым і займаюцца, што даюць аб сялянках. Ды і увогуле высокае жыццё спрэс пададзена ў ружовым святле. Ды пра гэта забываеш. Радуе, што «сцэнічны паказ» ад першай да апошняй старонкі напоўнены духам беларускасці. Неаднаразова згадваюцца розныя прыказкі і прымаўкі. Самі за сябе гавораць назвы вёсак: Кажухі, Драўляны.

Minsk, Sacharjevskaja ul.

з першага нарыса з лаканічнымі падзагалюкамі: «Выезд з Варшавы. — Прага і Празжскі мост. — Застава. — Варшаўскія дэлякансы. — Пасажыры: яўрэі, польскія памешчык, беларускі настаўнік. Станцыя Мілосна. — Новыя пасажыры. — Характарыстыка польскіх станцый і абслуга на іх».

Вярсту за вярстой праязджаў. Адпачываў на паштовых станцыях. Мянў на іх коней. Так трапіў і на станцыю Малдавіды. З самага пачатку падарожжа вёў дзёнік. Цяпер запіс у яго зрабіў з асаблівай радасцю: «Почти ночью уехал из Кобрина, а на другой день утром очутился в Молдавидах — станции Минской

Для перадачы адметнасці жніва выкарыстаны арыгінальныя песні і карагоды: «Кружком жа, дзевачкі, кружком», «Наша праца залатая», «Да гудзец у полі, ой, гудзец» і іншыя.

«Дажынкы» заўважыў і знакамты расійскі крытык і публіцыст Мікалай Дабралюбаў. Ён прапавёў такую знававу паралель: «[...] У «Булбе» (меў на ўвазе аповесць «Тарас Бульба» Мікалая Гогаля. — П. Л.) [...] вядомыя абрады ў яго захаваны, як у «Дажынках» Шпілеўскага».

Шкада толькі, што лёс да Паўла Міхайлавіча не быў спагадлівым. Пражыў мала, памёр 29 кастрычніка 1861 года.

Пятро ЛЯВОНЕНКА

Натхнення трапяткія ноты

Першае ўражанне ад прачытання зборніка вершаў Святланы Якубоўскай «Музыка ліставею» — быццам трапіў, кажучы словамі Максіма Багдановіча, у «зачарованае царства». У «царства» гукаў, мелодый, акварэльных фарбаў, у музыку і колеры слоў.

*Па люстраной вадзе пльвеши
У новы дзень лілеяй белай.
Душу пялёсткамі кранеши —
І загучыць яна нясмела.*

«Лепелю»

Паэтэса нарадзілася ў азёрна-лясным Лепельскім раёне, у вёсцы Саўскі Бор — якая назва! Ці не адсюль яе лірычная палітра, натуральная музычнасць слова... «Я вывяраю сваё шчасце святою музыкай лясною». Па адукацыі — выхавальніца дзіцячага садка, яму прысвяціла не адзін дзясятка гадоў. «А дзеці — нібы кветкі той вясны, // Што іх вядзе па сонечнай планеце, // Вяскімі ўпрыгожвае іх сны // І саграе даверлівыя сэрцы». Не дзіва, што і ў паэтэсы такая даверлівая, чулая душа. Бо інакш нельга, калі працуеш з дзецьмі.

Зборнік складаецца з васьмі раздзелаў. У анатацыі сказана: «У кнігу ўвайшлі выбраныя творы паэтэсы, у якіх адлюстраваны тонкі свет яе пачуццяў...» Вялікая ж колькасць раздзелаў — вынік працы з раней выдадзеных кніг «Вясёлкавыя сны» (2013), «Палітра лёсу» (2015), «Туманы над возерам» (2017).

У першым раздзеле «У харастве ляскога краю» аўтарка распавядае пра гарады Мінск, Віцебск, Лепель, родныя вёскі Саўскі Бор, Аношкі, маці і бацьку і, вядома ж, пра непаўторную прыроду роднага краю. Але не простым падыходам яна вырашае гэтыя тэмы. Паэтэса знітавана з імі душой і сэрцам.

*Вобразы малой радзімы
У мяне перад вачыма —
Яны ў травах серабрыстых,
У бярозавых маністах,
У рачулках сінявокіх,
Дзе аблюкі мыюць ічокі.*

«Кожнай ноткаю прыроды я аблашчана яё — таямнічаю, святою», «Тут адчуваю музыку дажджынак, дыханне кветак...», «Зямнога шчасця ты спатоля, куточак бласлаўлены мой!». Вось што такое для яе малая радзіма. Бо паэтэса жыве непасрэдна там. І лірычнаму прызнанню верыш.

«Каханню трапяткія ноты»... У гэтым раздзеле паэтэса найлепш выявіла сябе як тонкі лірык.

*Я гавару з табой на мове незямнай —
На дзіўнай мове, створанай вясной:
На бездакорнай мове дрэў і кветак,
На мове зёлак, сонейкам сагрэтых...*

«Хто можа тайну разгадаць // Вачэй натхнёных, закаханых? // У іх шчасце сонейкі гараць, // Пяшчоты, ласкі акіяны...» Лірычная гераіня замілавана каханнем (тут і зоркі, і сонейкі, і пялёсткі, і казка дзіўная жыцця), але прысутнічае і супрацьпастаўленне гэтай мілаце. Усё як у жыцці. «Я — лішняя кветка ў букете тваім...», «Мне смакаваць некарта каханья // з табою не прызначыў Бог...», «Душа выкарасала самотныя ноты...»

І ў канцы — як выснова, як парада: «Не аб'яўляйце каханню вайну. // Сэрца адчуўце яго дыханне. // Спазнайце яго цеплыню, чысціню — // Гаючай расой могуць быць спатаканы».

«У кветкі тонкая душа — падобна кветка да жанчыны...» — сцвярджае паэтэса і ў раздзеле «Пад купалам вяскіх нябёс». «Жыве святло надзе ўранку», «Засцеражыце, людзі, вашы душы ад немаці, адчаю, сцюжы». Што можа быць музыка вясны ва ўсіх, хто страціў свае сілы!

*Калі шчасця зломлена крыло,
Ты не глядзіся у люстэрка слёз.
Адчуй прыроды дзіўнае святло,
Паслухай сэрцам музыку бяроз.*

Паэтэса, якая, відавочна, сама перажыла падобнае, не падае духам, аптымістычна вядзе за сабой, падтрымлівае і натхняе. «Душа бывае крохкаю, бы шкельца», «Засцеражыце, людзі, вашы душы ад немаці, адчаю, сцюжы». Што можа быць важней?

Частка кнігі «Сцяжынкай памяці» прысвечана гераічнаму мінуламу. «Не сталі на калені!», «Героям вайны», «Званы Хатыні», «Вёсцы Пастражэжа», «Дзеці вайны» і іншыя — вершы, якія западаюць у душу болам. «Дакранулася сэрцам да той пары...» — прызнаецца аўтарка. Творы на ваенную тэму напісаны

вобразна, ёмка, з душэўным перажываннем.

Асобная старонка ў кнізе «Пад крыламі тваёй любові». «Я дзякую табе, Гасподзь, за шчасце жыць у гэтым свеце». І становіцца зразумелым, пра што будуць вершы. «Мая малітва», «Хрыстос уваскросі!», «Ключы ад Раю», «Анёлъ», «Радаўніца...» Вершы, якія прасякнуты хрысціянскай мараллю: «Мне б з воляй злучыць святой // Той шлях, які мне адведзены, // І з чыстай прыйсці душой // Да храма, што ў вечнай квецені».

Вершыца, што гэта не даніна часу, а жыццё паэтэсы.

Каля дваццаці твораў аўтарка прысвяціла Яго Вялікасці Слову. Такую спавадальнасць сустрэнеш нячаста. «Калі ў вершы яднаю словы — // Колькі музыкі ў іх вясновай, // Колькі сонейкаў у іх ззяюць, // Колькі сэрцаў яны натхняюць!», «Жамчужнікі прыгожых слоў // Хачу даверыць вечнасці».

Раздзелы «Дзяцінства светлы астравок» разам з «Прысвячэннямі» завярашаюць кнігу. «Не раніце дзіцячыя душы! // Яны нібы кволяя краскі, // Што долу хінуцца ад сцюжы // І гінуць без ваша ласкі». У вершы «Мая прафесія» паэтэса пацвярджае гэтую думку і радуецца, што яна выхавальніца дзетка.

Цяжка ў кнізе знайсці нейкія недахопы. Хіба аўтарцы трэба быць больш пільнай у спалучэнні слоў у вершаваным радку: «Там, дзе дзень...», «усё ж жывуць...» Цяжка вымавіць. А кніга называецца «Музыка ліставею».

*Аблашчу чуйнай музыкай душы
Я прыгажосць узнёслую прыроды —
І раптам ажывуць натхненныя ноты
У запаветнай, казачнай цішы.*

Няхай не пакідаюць паэтэсу гэтыя «натхненныя ноты» і надалей...

Яўген ХВАЛЕЙ

Беларусі шмат не бывае

Уявіце, што недзе існуе альбо будзе існаваць планета, якая заселена толькі беларусамі. Цяжка? А калі ўсё ж такі пастарацца? Менавіта такую інтэлектуальную задачу паставіў перад сабой празаік Антось Уласенка ў сваёй дэбютнай кнізе.

Аўтар пераносіць нас у далёкую будучыню, на планету Новая Зямля. Гісторыя пачалася з ідэі багацей-рамантаўка Баніхвата Мінгайлы-Азэрвіча, які выкупіў у зорнага падарожніка каардынаты планеты, больш-менш прыстасаванай да жыцця чалавека, і арганізаваў выправу для засялення яе выключна беларусамі, тымі, хто лічыў сябе ідэальнымі нашчадкамі напаямістычнага народу... Паводле задумы, стрыжнем новага чалавецтва мелі стацца «сведымыя навукоўцы і людзі творчых прафесій». Але, як гэта бывае ў гісторыі, у «новы свет» падаліся не толькі ідэальныя беларусы.

Выправа была арганізавана на дзвюх касмічных віцэнах — «Палямон», «Князь Гедзімін» і лыжыве «Вітаўт Валікі», але ўжо ў час падарожжа ўся гэтая стракатая кампанія перасварылася, адправіла цела Баніхвата I у міжзорную прастору. А калі «прыновазамліліся», жыццё павялі згодна са сваёй чалавечай прыродай, а не папярэднім сцэнарыем-утопіяй.

Так, праз колькі тысяч гадоў Новая Зямля падзялілася межамі на розныя ўсвабленні Беларусі, шматаліччэ якой і адкрылася чытачу кнігі на аўтарскай мапе планеты. Вялікалітвы і Крывія, Нэўрыда і Сармацкі стэп, Міларусь, Калітва і Дзьяволтва, Нальшчанскі край і Сурмілія — і гэта далёка не ўсе дзяржаўныя ўтварэнні на Новай Зямлі.

Бліжэй пазнаёміцца з насельнікамі гэтых краін нам дапамагае той яшчэ прайдзісвет — Юргель Нязломак. Лёс і мясцовыя зводзе адарвалі яго ад роднай сядзібы і закінулі так далёка ад дому, што ў мясцовасці, дзе ён апынуўся, пра яго землі нават і не чулі.

На працягу доўгай дарогі дадому з нашым героем адбываецца безліч прыгод. Што казаць, Юргель не самы добрасумленны дзяцюк, але, як гэта часта бывае

ў блазенскіх раманах, мы хутка пачынаем так любіць героя, што можам дараваць яму амаль любую ўчыненую шкоду.

«Сярэднявечны» ўзровень развіцця большай часткі тэрыторый, апісаных у раманах, спрыяе выкарыстанню адпаведнай лексікі. Дзеля справядлівасці варта адзначыць, што часам аўтар заігрываецца ў словы і не паўсюль моўныя эксперыменты выглядаюць арганічна, дзесьці не хапае рэдактуры, але нельга не прызнаць, што слоўнік у Антоса Уласенкі цікавы і багаты: аэрабарліна (машына для палётаў па планеце), едзіва, бажэннік (святар), узвод (пад'ёмны мост), надзірач, страўны лісток (меню), знаўства, супольнік і г. д.

Менавіта вачыма Юргеля мы бачым тры розныя ідэі Беларусі, якімі поўніцца наша гістарыяграфія і тэорыя этнагенезу. Усе яны гіпербалізаваны і даведзены да абсурду. Краіны б'юцца смяротным боем з-за вымаўлення, альбо граматыкі, старажытнасці паходжання, правільных і няправільных сацыяльных мадэляў, жыццў у вязгудзых спрэчках і рэдка калі дасягаюць кампрамісаў.

Юргеля гэтыя пытанні быццам бы абыходзіць. «Што край, то й звычай» — толькі і зацёмлівае сабе ён. Людзей не пераробіш, да агульнага назоўніка не прывядзеш, то ці варта ламаць галаву. Жыві ў сваё задавальненне, і хораша.

Да канца не зразумелай застаецца і пазіцыя самога Антоса Уласенкі. З аднаго боку, залішняй дыдактыкі, можа, і не патрэбна — важнейшая сама пастаюка праблематыкі. З іншага боку, цікава было б прасачыць, што, на думку аўтара, аб'ядноўвае такія розныя «новыя землі», што з'яўляецца нашай самасцю і мацуе адзінства, нягледзячы на тое, што ў нас жывуць у той ці іншай ступені ўсе «Беларусі», прадстаўленыя на мапе Куканіі. Хто мы такія?

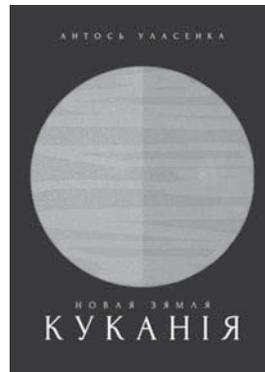
Гэтыя думкі закранае ў сваіх маналогх нябесны мудрагел Дзэйдэрыюш Клішэвіч: «Бяры ды жыві — усё свае. Каго яшчэ вінаватыя за ўласныя беды? Раней дык на геаграфічнае становішча маракавалі: ціпер такое праблема няма — цэлы кантынэнт тых беларусаў. Дзе там! Што ты бачыш наука? — Юргейль разгублена глядзёў на пазастаўляныя кітамі шафы. — Сваркі, разруха, галеча. Дык хто вінаваты? Мы самія?»

Альбо крыху далей: «Вітаўчане (мясцовыя піраты, гандляры рабамі. — М. Б.) няблага навывытыліся ў геннай інжынерыі, але прышчэпаў палонным ген рабства ніколі патрэбы не ўзнікала. Ён у беларусах быў заўжды. Ціпер нам трэба даведацца, як бы яго пазбавіцца. Юргеля хвалівалі свае праблемы, таму ён слахаў Дзэйдэрыюша краем вуха, спадаючыся пачуць нешта карыснае».

Слуханне такіх «разумнікаў» краем вуха падаецца адной з характэрных для беларусаў рыс, і не таму, што яны баяцца даведацца непрыемную праўду пра сябе, хаця гэта цалкам верагодна, а таму, што яшчэ не пачулі праўды, якая трапіла б у іх у тым часе праблемы і вяла б да якой-кольвек практычнай «карысці». Бо няма даверу «нябесным мудрагелям», якія лётваюць па-над злычым і несправядлівасцю, а калі трэба, то і гандлююць з піратамі: Юргель быў набыты Дзэйдэрыюшам на нявольніцкім рынку, але ж гэта зусім іншае — сапраўдны шанец трапіць да такога высокаадукаванага вучонага-«генетыка» ў парабкі.

Хто мы такія? Нашто на Новай зямлі сваркі і звадкі? Ці можам мы быць самі сабе гаспадарамі на нашай планеце альбо не дазім рады без «вонкавага кіравання»? Галактычнага Рэгістра — пакуль пытанні адкрытыя. А вось тое, што ў нас з'явіўся новы цікавы пісьменнік — гэта дакладна. «Новая Зямля: Куканія» — лёгкае і вясёлае чытанне пра сур'езныя і складаныя рэчы.

Міхал БАРАНОЎСКИ

Не чужое шукай, а сваё знай

Не мне казаць, наколькі праспунутыя сучасныя дзеці. Якую хочаш і адкуль заўгодна неабходную інфармацыю знойдзце. У тым ліку і такую, што тычыцца літаратурна-культурнага зместу, гісторыі, традыцый беларускай культуры. Аднак і сярод іх ёсць нямаля такіх, хто перакананы: самыя сучасныя сродкі атрымання ведаў добрыя, але нельга адмаўляцца, а тым больш забываць і даўняга. Таго, якім карысталіся іх бацькі, дзяды і бабулі, а то і...

на двары. Упэўніўшыся, чым хата і гаспадары багатыя, атрымваюць і ўяўленне аб непаўторнасці нацыянальнай апракты. У іншых жа раздзелах «пакашторнуць» беларускія стравы, пазнамяцца з найбольш распаўсюджанымі святамі. А тыя, хто яшчэ слаба размаўляе па-беларуску, адчуваюць усю вабнасць і непаўторнасць матчынай мовы.

Цікавая, змастоўная атрымалася кніга. А шматлікія каляровыя здымкі дазваляць маленькім чытачам убачыць і лепш зразумець шмат з таго, пра што ідзе гаворка. Аднак несумненна і тое, што ў самых дапытлівых хлопчыкаў і дзяўчынак з'явіцца і жаданне ў чымсьці... дапоўніць аўтараў. Напрыклад, пра покуць, якую яны згадваюць толькі мімаходзя. А тыя з дзяцей, хто ўлетку адпачывае ў сваёй вёсцы, больш ведаюць пра яе. Магчыма, і не ад сваёй. Пра гэта расказалі старэйшыя суседзі. У куце хаты знаходзіліся абразы, малельныя кнігі, свечкі. На скрыжаванні лаў у многіх хатах ставілі лхеную дзяжу. Яна з'яўлялася сімвалам дастатку і дабрабыту. У час зажынкаў і дажынкаў першы і апошні снапы на покуце размяшчалі на пачэсным месцы. Пра дажынку з кнігі можна ведаць, але не сказана пра тое, што такое зажынка. Як і не згадана значэнне слова «дзяжа». Відаць, хлопчыкам і дзяўчынкам хацелася б ведаць, і ў чым адрозненне паняццяў «сябар» і «таварыш».

Заўвагі гэтыя не ў папрок складаліся. Усё ахапіць немагчыма. Сказана з упэўненасцю, што выпуск «Вялікай энцыклапедыі маленькага прафесара» выдавецтва «Беларусь» прадоўжыць. Хацелася б, каб і новыя кнігі былі гэтакія ж цікавыя, як і папярэднія.

Ліна КАСЦЮК

Сакральнае месца — покуць

Сувяз аўтара з глыбіннымі пластамі нацыянальнага менталітэту, з беларускай карцінай свету выяўляецца праз лексічнае багацце тэксту, у тым ліку дзякуючы ўжыванню фразеалагізмаў і безэквівалентнай лексікі. Неверагодны і да канца не вывучаны зольнасці чалавечай памяці дазваляюць абіраць для выказвання думкі самыя прыдатныя для пэўнага кантэксту словы, якія могуць захоўвацца нават у падсвядомасці, але ў патрэбны момант возьмуць і ўсплынуць — запатрабуюць выстады «на свет цэль». І ўдумлівы чытач, сустрэкаючы такія яскравыя моўныя «зорачкі» на паперы або на экране, не толькі адзначыць майстэрства аўтара, але і парадуюцца магчымамі роднай мовы.

Аднак знаёмства з беларускімі творами паказвае, што, на жаль, сітуацыя застаецца трывожнай: у XXI стагоддзі, калі імкліва расце жыццё дасягнуў неверагодных хуткасцей, аўтары дазваляюць сабе адмаўляцца ў чытачоў каштоўны час на распылішы фармулёўкі, якія могуць быць перададзены адным словам.

Што такое «покуць»? Гэта, паводле «Глумачальнага слоўніка беларускай літаратурнай мовы», — «танаровае месца ў хаце пад абразамі». У Якуба Коласа ў напісаным больш за сто гадоў таму абразку так і ёсць: «На покуці пад абразамі, на мяккім сене, даўно ўжо стаіць гаршчок з куццёю». Або ў Васіля Зьўенка — ёміста і метафарычна: «Сухое чаканне трывожных дажджоў // Стаіць на покуці ў лета». Зусім іншае — у наступных сказах: «На Каляды ў чырвоным куце падвешвалі саламяныя павукоў»; «У хаце былі звычайна дзве нерухомыя лавы ўздоўж сцен, якія сыходзіліся ў чырвоным куце»; «А сам абрад адбываўся ў так званым «чырвоным куце» — самым галоўным месцы гаспадары». Або яшчэ цікавей: «Манетку-талісман захоўвалі за бажніцай у чырвоным вузле». Але «чырвоны кут» («красны угол») — канцэпт іншай, суседняй, нацыянальнай карціны свету. І вельмі шкада, што большасць чырвоных кутцоў фігуруе ў тэкстах фальклорнай тэматыкі, у матэрыялах для вучняў і студэнтаў, якім прышчэпляюцца неўласцівыя згусткі свядомасці.

Лексема *покуць* утрымлівае ў сабе той жа кут з далучэннем прыстаўкі *по-* і зменай чэрвдай асновы на мяккую. Гэтыя трансфармацыі выклікалі змену мужчынскага роду на жаночы і далучэнне да парадных канчаткаў III скланення: «Здавалася, што ля покуці сядзіць мая маці» (Георгій Марчук); «А гаспадар адваёванай хаты стаў перад покуцію і ўпершыню ў жыцці перахрысціўся»; «Ля стала з абодвух бакоў лавы. На покуці іконы» (Уладзімір Бутрамеў). Таму ў сказах з чырвоным кутом патрабавалася праўка з замянай гэтага выразу на *покуць* ў патрэбных скланях.

Можна знайсці і іншыя словаформы: «Пачынала змяркацца. У покуце на сене ўжо важна стаяў гаршчок з куццёю»; «Кожную раніцу ён становіўся перад покуцем і доўга маліўся на абразы, часта паўтарыўшы: «Госпадзі, памілуй!»». Чым патлумачыць змяненне роду ў слове *покуць*? Хутэй за ўсё, уплывам дыялектнага маўлення, у прыватнасці палескіх гаворак (ва ўкраінскай мове *покуць* мужчынскага роду). І прыпадабенне да пісьменніцкіх тэкстаў, дзе родаконтрамі пакінуты аўтарскі варыянт: «Не спячаючыся, дзе сеў за стол на покуце, паклаў рукі перад сабой на чысты абрус» (Алесь Асіпенка); «Перад покуцем, перад счарнелым абразом, дзе сохла жменьа зажагата жэбна, жагналася старая...» (Вячаслаў Адамчык) і інш. А ў вершы Максіма Танка знаходзім: «Раскутая песня не будзе больш плакаць, // Вісна — на чырвоным куце за сталом», што выклікала намерам стварыць вобраз радасці ад узяцця беларусаў з прыходам Чырвонай арміі.

У гэтым разе паступаць рэдактару? Варта ўскіравацца кадыфікаванай у слоўніках формай назова *покуць*. Час ідзе, мова пашырае свае даліягды, удасканалююцца правільны, усталёўваюцца больш абгрунтаваныя нормы. І непажадана іх расхістваць без дай прычыны.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Забуты паэт і кампазітар

У двухтомніку «Пад сузор'ем веры і надзеі» (Мінск: Кнігазбор, 2021) даследчык літаратурнай спадчыны Міхась Казлоўскі апублікаваў даволі цікавы раздзел «Кнігі і лёсы забытых пісьменнікаў», дзе прыгадавае шмат забытых беларускіх літаратараў, якія пры жыцці выдалі па адной-дзве кнігі, а пасля пра іх проста забыліся. А пра некаторых сёння зусім не ведаюць і не чулі нават даследчыкі нашай літаратуры. І гэты спіс даволі вялікі.

Сярод забытых літаратараў Міхась Казлоўскі прыгадаў і дзіцячага паэта Івана Юкляеўскага. І наш абавязак, як піша аўтар кнігі, — згадаць добрым словам гэтага чалавека. Але звестак пра яго зусім мала. Невядома нават, дзе ў Беларусі ён нарадзіўся, як трапіў у горад Перм, з кім на радзіме сябраваў, ліставаўся. Няма нават добрага яго фотаздымка. Таксама невядома, калі Іван Юкляеўскі памёр. Таму і вырашыў пашукаць сляды гэтага паэта, які варты нашай памяці.

Свае пошукі пачаў з расійскіх архіваў. Але ў тых, куды я звяртаўся, звесткі пра Івана Юкляеўскага адсутнічаюць. І толькі з Комі-Пермяцкага акруговага дзяржаўнага архіва Расіі я сёе-тое атрымаў. Але гэта таксама сціплыя факты.

Нарадзіўся Іван Юкляеўскі ў 1910 годзе. Як трапіў на Урал, невядома. Магчыма, з бацькамі, якія знаходзіліся ў бежанстве падчас Першай сусветнай вайны ў Курганскай воласці, а магчыма, сам паэт быў рэпрэсаваны ў 1930—1950-х гадах. Большасць свайго жыцця ён пражыў у Пярмі, дзе і памёр.

Вельмі часта Іван Юкляеўскі наведваў Беларусь, малую радзіму. Відаць, тут у яго жылі сваікі і сябры. Ён пісаў вершы, найперш для дзяцей. Дасылаў у часопісы «Вясёлка», «Работніца і сялянка» і «Бярозка», якія актыўна іх друкавалі. Пісьменнік Уладзімір Ліпскі адшукаў верш Івана Юкляеўскага «Хвальчок» ў афармленні мастака Уладзіміра Пашчэсва ў адным з нумароў «Вясёлкі» за 1976 год. Старонка атрымалася выдатная. Гэта верш пра вярбаў, які хваліўся, што лётаў туды, дзе цячэ Ніл, і прагнуў там кракадзіла, а каля двара злавіў арла. Вераб'іха пачула і сказала,

што ён «пустаплёт і скамарох... толькі з мухамі герой...» Цудоўны верш.

Верш «Хвальчок», а таксама яшчэ 29 вершаў увайшлі ў кнігу Івана Юкляеўскага «Ранак верасовы», якая пачынала свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1979 годзе. Гэта адзіная беларуская моўная кніжка паэта, якая з'явілася ў друку.

У 1970—1980-х гадах Іван Маркўр'евіч Юкляеўскі быў адным з самых папулярных асоб Прыкам'я. Ён самастойна асвоіў музычную граматыку, а таксама навуковы іграчы на баяне, хаця ўсё жыццё працаваў у Пярмі звычайным слесарам. Напісаў каля 200 песьняў — словы і ноты. Пермская зямля поўнаасцю была апета ў яго паэтычна-музычных творах. Песні паэта і кампазітара там гучаць да сённяшніх дзён. А тады ніводзін канцэрт,

мерапрыемства, сустрэча ў Пермскім краі не абходзіліся без песьняў Івана Юкляеўскага. Ён быў там самым любімым народным кампазітарам. Песні Юкляеўскага выконвалі на сценах палацаў і дамоў культуры падчас розных аглядаў, фестывалюў і конкурсаў. Яны гучалі ў побыце, на працы, падчас адпачынку.

Творы Івана Юкляеўскага ўвайшлі ў рэпертуар і прафесійных выканальніцкіх калектываў, салістаў Волжскага, Сібірскага і Уральскага дзяржаўных народных хароў, у рэпертуар вядомай выканаўцы рускіх народных песьняў Кацярыны Шаўрынай. Гэта песні «Закамачка», «Пра жука», «Горад мой» і іншыя. Творы нашага паэта і кампазітара гучалі найперш у выкананні народных харавых калектываў. Народная музыка вызначыла яго стыль, аказала ўздзеянне на мелодыку, рытміку і форму песьняў Івана Юкляеўскага.

Цікава тое, што ў 1961—1978 гадах у Пярмі жыў беларускі паэт і перакладчык Міхась Стрыгалёў. Там ён працаваў літкансультантам у Пермскай абласной пісьменніцкай арганізацыі СП РСФСР, загадчыкам фальклорна-выдавецкага аддзела Пермскага дома народнай творчасці, літсупрацоўнікам газеты «Вечерняя Пермь», кіраўніком гарадскога клуба паззіі «Лукамор'е». Ды і першы зборнік вершаў паэта «Хмель» выйшаў у Пярмі ў 1966 годзе. Перакананы, што Міхась Стрыгалёў быў асабіста знаёмы з Іванам Юкляеўскім. І, магчыма, там яны шчыра сябравалі. Ці не з добрай рукі Міхаса Стрыгалёва і з'явіўся ў друку зборнік вершаў «Ранак верасовы» Юкляеўскага ў Мінску. Бо ў гэты час Міхась Стрыгалёў з сям'ёй ужо вярнуўся на Бацькаўшчыну і жыў у Барысаве. На жаль, запытацца пра Івана Юкляеўскага ў Міхаса Стрыгалёва немагчыма, бо і яго ўжо няма на гэтым свеце. Адна надзея на чытачоў «ЛіМа» — а раптам нехта са сваёй кці сяброў прачытае гэты матэрыял і адгукнецца.

Сяргей ЧЫГРЫН

Соф'я ШАХ

1
 Можа, ён і быў калісьці люты,
 можа, і ўчыняў пратэсты-бунты,
 можа, і раскватваў мяцяжы
 праз свае ўжо нават рубяжы...
 Можа, і ўсчынаў ён гулы-гуды,
 Можа, і тварыў свае прысуды,
 можа, і распалены свой гнеў
 на абшары напускаць умеў...
 Можа, і сплятаў віхуры-спруты,
 можа, і ўскідаў завеі-путы
 яра на ўсю далеч, на ўсю шыр,
 іх шалёна ўцягваючы ў вір...
 Можа-можа, сеяў страхі-спуды
 гэты перадвесні месяц люты...

2
 Гэты перадвесні месяц люты
 ў кожнага, ці добра той абуты,
 ведама, пытаўся і даймаў
 уладарніцтвам сваіх праяў.
 Ведама, ён не цягне маруды —
 панаваннем крайняе астуды
 мацаваў свае снягі, ільды,
 нораў раскрываючы круты.
 Ведама, будзіў вятры-вятругі,
 ведама, закручыў завірухі,
 правяраючы ўсе кажухі,
 світы, футры наіскам ліхім.
 Дык жа гэта не цяпер якраз,
 дык жа гэта ў той, напэўна, час...

3
 Дык жа гэта ў той, напэўна, час,
 пра які тут і не пойдзе сказ,
 на які тут і няма намеру
 траціць хвілі, думкі і паперу.
 У які чынілі дзікі фарс,
 западзілі ў мутарны экстаз
 век за векам цёмныя стагоддзі,
 лютым рассяваючы страхоці.
 Лютым, — што ў сабе тануў і вяз,
 ім жа, — што ў сабе палаў і гас,
 што ў сабе шукаў збавенне-выйсце,
 а знаходзіў толькі закулісе.
 Дык тварыўся гэты світаплас,
 як на свеце не было шчэ Вас.

4
 Як на свеце не было шчэ Вас, —
 ні намёку, ані знаку праз

Мікалай МІНЧАНКА

Не да смеху... Замяло

Не да смеху, не да смеху.
 Замяло.
 І даўно такога снегу
 Не было.
 І, здаецца, маё сэрца
 На крыжы,

снежаньскія гуры-снеговалы,
 студзеньскія вераломствы-шалы.
 Не было Вас — не знікаў запас,
 на адсутнасць Вашу ў адказ,
 лютасці і ў лютага, канешне, —
 лютаваў разлётна, безбарэжна.
 Так бы і вар'яцеў, трапляў у транс,
 так бы і праяўляў да сцюжы страсць,
 каб не 21-шы дзень уласны,
 што ўжо зла і цень сагнаў выразны.
 А спазнаўшы столькі каламуты,
 можа, ён і ёсць парой надзьмуты...

5
 Можа, ён і ёсць парой надзьмуты,
 можа, і бывае хмурна-смутны,
 можа, і панікты ў немаце,
 у напружнай, сцятай змрачнаце...
 Можа, ён падчас і самалюбны,
 можа, іншы раз і шалапутны,
 можа, ён і прагны, і скуты,
 на цяпенне сапраўды слабы...
 Можа, ад маркоты непработны,
 можа, ад сумненняў і занудны,
 можа, ад даверу заваяны
 ля суседкі — ззяючы вясны...
 Можа, і сам трапляе ў перапуды
 гэты асаблівы месяц люты!

6
 Гэты асаблівы месяц люты
 ўсе былыя рысы-атрыбуты
 ўжо тады зубіў, змяніў, забыў,
 як Гасподзь жыццё Вам уручыў.
 Празвінелі струны-самагуды,
 прагучалі выклады-прэлюды,
 раззіхцеўся ўвесь нябесны храм,
 абвясціўшы будучыню Вам.
 Заміццелі іскры-ізмуроды,
 узляцелі яханты-салюты, —
 21-шы дзень пачаў адлік,
 асабісты выбраўшы цалік.
 Люты зразумеў што да чаго, —
 дык жа гэта толькі з-за таго.

7
 Дык жа гэта толькі з-за таго
 адчураўся норава свайго:
 памякчэў, на промні расшчадрэўся,
 нават капяжамі праслязіўся.
 Скавыша, бадай, ні аднаго,
 ні адной праявінкі благой,
 сінь-сінеча высі між аблокаў —
 вынік 21-га дзяснэчка.
 Так, бывае люты і з тугой,
 засланяецца сівай імгой,
 засцілаецца туманам ніцым,
 бы пра нешта жаліцца зямліцы.
 Дык прычына тут адна ўсяго:
 што падкарацілі так яго.

8
 Што падкарацілі так яго:
 дзён двух-трох пазбавілі — ого!

Як з табой цяпер сустрэцца,
 Падкажы.
 А суседка з усмешкай
 Кажы мне:
 — Можы, знойдзеш цяпер сцэжку
 Да мяне.
 І здзіўленне я стрымаю,
 Памаўчу.
 Што адну цябе кахаю,
 Прашапчу.
 Не да смеху, не да смеху.
 Замяло.
 Як даўно такога снегу
 Не было.

Ты скажы, скажы, бяроза,
 Ці баіся ты марозу?
 І бяроза адказала,
 Што з ім лёс даўно звязала.
 Можы нават пахваліцца,
 Што марозу не баіцца.
 А прыход вясны адчуе,
 Сваім сокам пачастуе.
 Ён і чысты, і гаючы,
 І збірае нас да кучы.

Месяц люты

Вянок санетаў

Ну вядома, ну канешне, крыўдна,
 ну і ясна, што ўжо — непазбытна.
 Распытаць імкнуў таго-сяго,
 а ў адказ уздых: «Охо-хо-хо!»
 Гэта ж мо тады шчэ адбылося,
 быў калі і сам ты ў маладосці.
 Так падзейнічаў дзень 21-шы,
 што зрываўся нібы з ланцугоў...»
 Люты і праўда ўжо не той, ранейшы,
 так падзейнічаў дзень 21-шы.
 Вось адно не дзенецца нікуды:
 можа, ён і будзе думай скуты.

9
 Можы, ён і будзе думай скуты,
 уздадаўшы ўсе свае дэбюты,
 ды сваё разлётнае выццё,
 ды сваё ліхое скаўцаццё.
 Можы, ён сваё і ўспомніць гурбы —
 пасткі для чарговай нейчай згубы —
 размятаў і зноўку намятаў
 так, што хаты і платы хаваў...
 Можы, ён і будзе доўжыць думы,
 не забыўшы колішнія штурмы, —
 той увесь перыяд свой былы,
 безвыходна, беспрытульна злы.
 Будзе-будзе сам сабой пачуты
 гэты незвычайны месяц люты!

10
 Гэты незвычайны месяц люты, —
 ён і сам ад студзеня, ад злюкі,
 церпіць націскі і ціскі скрозь,
 а яго не можа пабароць.
 Спознае і сам штораз дакукі,
 нават і выразліваў мукі,
 што не мае ўлады і зусім
 над старэйшым братам над сваім.
 Можы, і сам хацеў бы ён разлуку,
 каб пазбавіцца такой прынуці,
 ды і ладзіць болшы з сакавіком:
 снегам дзеліцца, а той — цяплом.
 А што думай скуты патайнай,
 дык жа ўсё ў прычыне тут адной.

11
 Дык жа ўсё ў прычыне тут адной,
 у занадта вынікам зямной,
 у прычыне, што даўно прыкметна
 перастала быць ужо сакрэтнай.
 А зрабілася звышклапатной,
 а прадстала існа імняной,
 а раскрылася, ды так шчымыліва,
 нібы йнакш — ніяк і немажліва.
 І назвалася праз неспакой
 сутнасцю зведома такой,
 з-за якое люты сам імкнецца
 важнае вясне паведаць нешта.
 І яно — ад мэты ад святой:
 як гады падоўжыць Вам сабой.

12
 Як гады падоўжыць Вам сабой, —
 вось ён скуты думаю якой!
 Вось адкуль панураецца ды надзьмутасць!
 Вось у чым уся яго і сутнасць!
 Як жыцця паглыбіць лад і строй,
 захаваць, умацаваць настрой,
 за якім гатовы вершаспевы
 падзівіць усе і неспадзевы.
 Як павысіць высь за вышынёй,
 на якой Вы ўжо даўно душой,
 бо ёй высі той відочна мала,
 бо ўжо межы без мяжы спазнала.
 Скепсісу пра люты — ні секунды.
 Ах які ж ён плённы ды славуты!

13
 Ах які ж ён плённы ды славуты,
 з 21-га чысла памкнуты
 расказаць пра Ваш імпэтны лёс
 і на доле, і сярод нябёс!
 Ах які ж ён прайай абсалютны —
 вымавіць за Вас той сэнс нячутны,
 што ў сабе нітуе высь, і далі,
 і імпэт ільш-двьяганаль!
 Ах які ж ён мудры ды магутны,
 маючы ў сабе запас падспудны
 сілы волі — улагоджваць боль,
 моцы духу — лаічыць і юдоль!
 Ах які ж багаты ён на чуды,
 гэты таямнічы месяц люты!

14
 Гэты таямнічы месяц люты...
 Знаю-знаю, — зверне ўсе абсурды,
 і між імі шлях-двьяганаль —
 і сябе да існасці ўзнясе.
 Веру-веру і ў яго я спурты,
 у імпэт найшыршай амплітуды,
 у адданасць, ён з якой гатоў
 і праз век сцвярджаць да Вас любоў.
 Помню-помню і свае пакуты,
 да яго шлях праз віры ды хлуды...
 Дзякуючы існасна яму,
 лёсу я дзіўлюся і свайму.
 Так, без Вас, нясцернай поўны смуты,
 можа, ён і быў калісьці люты...

15
 Можы, ён і быў калісьці люты,
 гэты перадвесні месяц люты,
 дык жа гэта ў той, напэўна, час,
 як на свеце не было шчэ Вас.
 Можы, ён і ёсць парой надзьмуты,
 гэты асаблівы месяц люты,
 дык жа гэта толькі з-за таго,
 што падкарацілі так яго.
 Можы, ён і будзе думай скуты,
 гэты незвычайны месяц люты,
 дык жа ўсё ў прычыне тут адной:
 як гады падоўжыць Вам сабой...
 Ах які ж ён плённы ды славуты,
 гэты таямнічы месяц люты!

Калі кліча лязня ў гоці —
 Венікам лагодзім коці:
 Б'ём з павагай, але смела,
 Каб бадзёрылася цела.
 Каб жылі адкрыта, дружна.

А калі бывае сцюжна
 І траіцца зімой марозы,
 Помнім мы пра лёс бярозы.
 І шанчу свайму я краю:
 Без бяроз не будзе раю.

Фота Валяціны Спрук.

Правадыр

Апавяданне

Яўген ХВАЛЬКОЎ

«Зноў забыўся прыняць лаўданум», — падумаў Эдвард Рэйтэрс, выходзячы золкім днём з брамы маёнтка на палыюю дарогу. Ён на секунду спыніўся, аглядзеўся, захаўтаў ў плашч з каўняром з ваўчынай шкуры, што падарыла яму старая Модлін, і пайшоў у бок лесу.

Яго пакінулі абьякавым і апошняй навывы аб дэбатах у парламенце, і захоплены ліст ад цёткі Агаты, якая паведала аб удалым замужжы кузіны Элізабэт з трэцім сынам графа Харынгтана. Не займалі яго ні Напалеон, ні выключэнне з Баліёл-каледжа, якое пагражала яму, ні інвектывы абскурантаў супраць нядаўняга артыкула прафесара Н-сона ў «Філасофскіх працах Каралеўскага грамадства». Не адцягнуў яго ад цяжкіх роздумаў нават вясёлы хлапачы твар Кіці, дачкі каваля, якая ўсміхалася яму з-за запачагала акна катэджа на ўскраіне вёскі. Застаўся незаўважаным і чорны кот на падаконніку трухлявага змрочнага будынка наводшыбе — дома старой Модлін; а сама старая, якая высунулася, абапёршыся на край акна рукой з доўгімі пажаўклымі пазног'ямі ў расколінах, толькі прарыпела нешта невыразнае яму ўслед.

Уся істота Эдварда была занята адным. Дайшоўшы да краю лесу, ён накіраваў свой невідучы шалёны погляд у гушчар. Раптоўны парыв ветру ледзь не садзьмуў з юнака капялюш. Здалёк данёсся крык крумкача і прымусіў здрыгануцца. Тады яго тонкія абяскроўленыя вусны прапталі:

— Марвел!

І ён нібы праваліўся ў мінулае — дні, калі ён вясной блукаў разам з ёй па квітнеючым яблыневым садзе Сомерсэта. Цяпер ён нават не мог прыгадаць, дзе і калі пазнаёміўся з ёй. Але прыйшоў час — і Марвел Фідзімеір пакінула яго. Ён быццам зноў апынуўся там, у змрочным і няглыбным пакоі, у тым вялікім мёртвым доме. Гадзіннікі білі поўнач, за акном хвастаў дождж, агонь у каміне дагараў — як дагараў і жыццё дзяўчыны. Сухоты няёмольна забівалі яе. Дарэмна Эдвард клікаў Марвел, якая ляжала ў непрытомнасці на ложку пад шаўковым баддахінам, дарма ўтаварваў яе не сыходзіць ад яго туды, у колы падарожжаў душы, у край духаў, у край мёртвых. У край, да якога яна, здаецца, заўсёды і належала, хоць Эдвард і падманваў сябе, мяркуючы, што пасля гібелі Руперта дзяўчына належала яму і толькі яму.

Пад нагамі хруснула галінка, другая сцэбанула Эдварда па твары. Ён спатыкнуўся, а калі падняў галаву, убачыў перад сабой голыя галіны стройнага клёну. Уздымаючыся над прамерзлай і цвёрдай, нібы камень, зямлёй, клён быццам ліў слёзы, ці то плачучы на прывідна апалага з яго лісця, ці то аплакваючы ўласную галіну. І ён сам, і лес, і ўвесь свет у гэтым вясеньскім паміранні былі не чужыя нейкай прыгажосці — але гэта была прыгажосць касцей, прыгажосць шкілета, прыгажосць абсалютнага і смаротнага спакою.

Эдвард выйшаў да верасовай пусткі і па вузкай сцежцы наблізіўся да краю высокай стромай скалы. Унізе бялілі валуны, міма іх несла свае вяды бурная горная рэчка. «Апошні бераг», — прагучала ў яго ў галаву. Стаўшы на абрыве, юнак заплюшчыў вочы, і перад ім зноў паўстаў той заснежаны лес на халодных берагах у наваколлях Інвернеса, і злавесныя лапы елак, што цягнуліся да яго, і цёмная, ледзя

адрозная, постаць Руперта за трыццаць крокаў ад яго. Па сігнале Эдвард пайшоў наперад, павольна падняў руку, прыцэліўся і, прайшоўшы яшчэ чатыры крокі, спусціў курок. Праз некалькі секунд ён стаяў побач з двума секундантамі і глядзеў, як чорная лужына крывы дыміцца і распльваецца па снезе вакол яго здранца-велага сябра, глядзеў на яго ашчэрэнныя ў агоні зубы.

Ужо тады Эдвард пакутаваў ад раскаяння і шкадаваў, што спакусіў нявесту Руперта, з якім жыў пад адным дахам у каледжы, што кінув выклік сябру, які ні разу ў жыцці не трымаў у руках пісталета. Ён заўважаў, што Марвел пазбягае і проста не хоча бачыць яго, што яна саступае яго настойлівым заліцанням, толькі паддаючыся нейкай невытлумачальнай сіле, немінучай непазбежнасці, нейкаму злому року, які цягне іх абодвух. І ўсё ж ён не пераставаў дамагацца яе прыхільнасці.

І ён не шукаў забыцца, не! Нібы ў гарчаквым прыпадку цешыўся сваёй пакутай. Ён то мучыўся бяссання цэлымі ночамі, то ўпадаў у поўную непрытомнасць пад уздзеяннем моцных напойў. Яго раздзіралі адначасова раскаянне ў грахах і зачараванне ўласнай заганнасцю, што старанна хаваецца ад старонніх вачэй запалам. Але заганнасць перамагла, і паступова раскаянне саступіла, як саступіла яго дамаганням Марвел. Ці прадчуваў ён

і гэтак жа раптоўна пакінула яго; цяпер ён асуджаны пакутаваць усё астатняе жыццё. Як і зараз, яму тады прыйшлося зажурыцца. Як і зараз, ён адчуў глыбокі жах. Яму здалося, што жанчына на партрэце загаварыла з ім, але слоў не мог разабраць — здавалася, быццам яна кудысьці кліча яго. Сумневаў не заставаўся: смерць для яго цяпер такая ж няўхільная, як непазбежна нематэрыяльнае існаванне паляе.

Прайшоўшы ўздоўж узлеска, Эдвард, не паглыбляючыся ў гушчар, накіраваўся па сцежцы да старой вартаўнічай вежы на ўцёсе. Падняўшыся па сцяжынку, ён збіраўся адчыніць старыя рыпучыя дзверы, але гук, які даляцеў з-за іх, прымусіў юнака спыніцца. Падалося, што ў вежы нехта гаворыць. Эдвард павольна, асцярожна і бяшчумна прачыніў дзверы і праслізнуў унутр. Імкнуўся выдаваць як мага менш гукаў, стаў паднімацца па паўразваленым прыступках.

— ...і так дзве нашы сям'і аказаліся звязанымі. Такой сувяззю, што разарваць яе немагчыма. Я ўвесь час чую гукі пекла...

— Мы ўсе асуджаны бадыця, міс. Усе мы, усе неспакойныя душы.

Эдвард падняўся на некалькі прыступак і выйшаў да дзвярнага праёму, што вёў на галерэю. Там каля вузкай байніцы вымаляваліся два цьмяныя сілуэты, мужчынскі і жаночы.

Фота з сайту Izoom.ru

тады, што гэтае захапленне давядзе яго да вар'яцтва, што ўнутры ўсталюецца абсалютная цемра, бясконцае мора жаху?

Ён расплюшчыў вочы і яшчэ раз зірнуў на змрочны краявід і халодныя камяні пад абрывам. Пахіснуўся. Затрымаў дыханне. Выцягнуў з кішэні біклягу, адліў з яе пахкай вадкасці, уздыгнуў і пацягнуўся далей па пустыцы. Неўзабаве ён зноў апынуўся на ўскраіну лесу. Сярод дрэў убачыў удалечыні сілуэт шыбеніцы. Эдвард заплюшчыў вочы ў раптоўным прыступе невытлумачальнага жаху і зноў убачыў ашчэрэнныя зубы мёртвага Руперта.

У тую страшную зіму ўзрушэнні, перажытыя пасля дуэлі, выклікалі ў яго галюцынацыі і трызненні. Чарговы прыпадок прымусіў яшчэ часцей звяртацца да опіуму. Прачынаючыся ў поце ад начных кашмараў, ён дадаваў сабе ў шэры або кларэт усё больш і больш настойкі лаўдануму. Гэта супакойвала, бадзёрыла, а часта прыводзіла да змены свядомасці. Але пасля сыходу Марвел вразумеў, што скончыўся, вычарпаў сябе, яму ўжо няма месца ў гэтым свеце.

Напярэдадні ў Рэйтэрс-хол, старым замку свайго дзядзькі, які, па чутках, у маладосці забіў на паядынку сябра з-за саперніцтва ў сардэчных справах, Эдвард заўважаў жаночы партрэт і нібы скамянеў. Тывя ж чорныя, як крыло крумкача валасы, тывя ж глыбокія, як азёры, вочы, тывя ж смаротная бледнасць — партрэт у дакладнасці паўтараў такія знаёмыя і дарагія яму рысы! Гэта яна, яна — наравістае дзіця яго мары, сон, фантазія, якая раптоўна ператварылася ў жыццё

— І я не магу знайсці спакой у свеце продкаў, Руперт! Я не проста асуджана блукаць па зямлі, не знаходзячы спакою — я асуджана вярнуцца! Заўсёды вяртацца!..

— Вы асуджаны. І я асуджаны. Так жака Змрочная Лэдзі.

Нечакана з грудзей Эдварда вырваўся здрушны стогн. «Марвел!..» — прашптаў ён.

Жаночы сілуэт павярнуў галаву ў яго бок. На няпрошанага госьця глядзелі дзве чорныя бяздонныя пустыя вачніцы.

Эдвард скаваў жах. Ён хацеў уцячы, але ногі і рукі адмовіліся яму служыць. А прывід глядзеў нібы скрозь яго — не бачыў чалавека ці, магчыма, не хацеў яго бачыць. Прывіды двух закаханых, якія калісьці былі людзьмі, размаўлялі, не заўважаючы прысутнасці яго, жывога.

— Праклён звязў дзве нашы сям'і, Руперт. З той пары, як у часы караля Карла сэр Фітцджэральд Рэйтэрс здзекаваўся з мяне... здзекаваўся з Элеаноры Марб... забіў яе мужа... і яна скончыла самагубствам у яго спальні...

— Я ведаю гэтую гісторыю, міс. Яна жахлівая.

— ...з таго часу я кожны раз пміраю і кожны раз вяртаюся праз пакаленне па жаночай лініі Элеаноры Марб, каб выклікаць згубны запал у чарговым нашчадку сэра Фітцджэральда!

— Змрочная Лэдзі кажа, што ёсць толькі адзін спосаб здабыць спакой для вас, і толькі адзін спосаб вызваліцца ад праклёну — для нашчадка Рэйтэрс. Вы павінны прайсці вялікае ачышчэнне,

вогнепае ачышчэнне, а ён — стаць вашым правядніком у свет мёртвых.

— Але гэтага ніколі не здарыцца, Руперт! Вы цудоўна ведаеце, што гэтага ніколі не здарыцца. Я — вечная істота са свету мёртвых, я — вечны насельнік мяжы светаў, я — прывід, які вярнуўся з таго свету, я — тая, што пазбаўлена надзеі здабыць спакой!

У Эдварда памутнела ў вачах і падкасіліся ногі. Ён чуў абрыўкі слоў, якія даляталі да яго, пакуль цалкам не паглыбіўся ў забыццё.

Парк Рэйтэрс-хол — гэта, па сутнасці, адна з шматлікіх раскіданых па Шатланды рэшткаў старажытнага Каледонскага лесу, частка якога калісьці была расчышчана пад будаўніцтва маёнтка. Вялікі ж кавалак застаўся неканрутым — нават у часы Сцюартаў насельніцкая замка не адважыліся высекчы яго, каб не пасварыцца незарок з мясцовымі духамі. Паколькі ж апошняй некалькі пакаленняў гаспадароў рэдка жылі ў маёнтку, лес разросся і, здавалася, ужо вось-вось паглыне і сам панскі дом, у якім жылі толькі некалькі старых слуг.

Ноч Самайна выдалася цёмнай, але калі з варт замка выслізнуў захутаны ў доўгі плашч чалавек з ліхтаром і заступам, хмары расступіліся, і скрозь іх слаба праглянула святло месяца. Чалавек у плашчы аглядзеўся, нібы жадаючы пераканацца, што за ім ніхто не сочыць, і накіраваўся ў тую частку, дзе парк пераходзіў у старажытны, першабытны лес, які быў тут, здаецца, яшчэ з часоў прыходу першых людзей. Паглыбіўшыся ў гушчар, ён з цяжкасцю адшукаў зарослую, даўно неатапаную сцежку. Спатыкаючыся аб карані дрэў, выбараўся на невялікую палыню, да самотнага мураванага будынка. Здавалася, у такой хаце павінна жыць сама Гаспадыня Лесу. Але гэта быў дом мёртвых, дом смерці. Фамільны склеп сямейства Рэйтэрскаў.

— Яна тут, — прашптаў чалавек. — Марвел тут.

Ён з цяжкасцю ссунуў старыя праржавелыя жалезныя дзверы і, пераступіўшы парог свету жывых і свету мёртвых, увайшоў у склеп. Святло ліхтара ўпала на адзін з саркафагаў і асвятліла надпіс на ім:

«Eleanor Marbh, 23 August 1628 — 30 January 1661».

— Яна тут, — паўтарыў Эдвард. — Яна чакае мяне.

Ён паставіў ліхтар на край суседняй труны і паспрабаваў ссунуць заступам века саркафага. Яно паддалася з цяжкасцю. Эдвард з усяе сілы налёг на рыдлёўку. Века прызнілася, упала на каменную падлогу і раскалолася. Святло ліхтара ўпала на эмсіва саркафага, асвятліўшы цела жанчыны. Здавалася, яе пахавалі зусім нядаўна, і чалавек у плашчы з каўняром з ваўчынай шкуры пазнаў знаёмыя рысы.

— Марвел! — усклікнуў ён, адступіўшы на крок. Пасля зноў наблізіўся і паглядзеў жанчыне ў твар. — Што ж, няхай гэтая труна будзе нашым з таёй апошнім шлюбным локкам!

Эдвард пераставіў ліхтар на край труны, асцярожна ступіў на каменную сценку, лёг у саркафаг і прыпаў да вуснаў Элеаноры Марб. Раптам хмары на небе расступіліся, і праз дзвярны праём змрочны склеп і яго насельніца асвятліла поўня.

Эдвард выдаў працяглае вышчэ. Ён адчуў, як падаўжэлі яго іклы, цела пакрылася поўсю, а рукі ператварыліся ў кіпчораствыя лапы. Вось ён, воўк, правадыр мёртвых на той свет. Абдымаючы сваю каханую, ён не заўважаў, як зачашы ліхтар і перакуліў яго ў труну, як ад агню свечкі заняліся полымем яго плашч і шкура.

Воўк не адчуваў паху падпаленай воўны і плоці, не адчуваў болю. У яго глухім, замагільным вышчэ гучала толькі:

— Марвел! Марвел!

У зацішы мінулага

Сучаснае навуковае і творчае супрацоўніцтва мае розныя тэхнічныя магчымасці для мабільнай сувязі, апэратыўнага абмену інфармацыяй і электроннымі копіямі архіўных дакументаў. Але віртуальны кантакт ніяк не можа замяніць матэрыялізаванае сведчанне ўвагі і падтрымкі з боку замежных калег. Прыемным сюрпрызам стаў нечаканы падарунак, атрыманы па пошце, — шыкоўна выдадзеная кніга «Спатканні з Яраслаўлем».

*Ураніў самотна з цела
Ён душу удалоу
Цераз пацёрку на швы,
Цераз залатую.
Засмуцілася вяцёласць,
Песні замаўкаюць,
І жалобна, сумна трубы
У Гародні граюць.*

Аўтар гэтых радкоў упершыню наведваў знакамiты горад на Волзе ў 1999 годзе. Персанальную экскурсію для мяне тады арганізавала Наталля Прохарава, дырэктар Дома-музея М. Багдановіча. Вельмі цікава было наведаць мясціны, звязаныя з аўтарам «Вянка», паглядзець на многія будынкі не толькі з фасаднага боку, — прайсціся ўнутрымі дварамі, зазірнуць у пад'езды. Не ўсе пройдзеныя намі маршруты сталі турыстычнымі, распрацаванымі і афіцыйна зацверджанымі, але, як пісаў сам паэт: «Ёсць чары у забытым, старадаўнім; // Прыемна нам сталеціў пыл страхунц // І жыць мінулым — гэтак мудрым, слаўным, — // Мы любім час далёкі ўспамянуць».

Захаваўся будынак гімназіі, узведзены ў 1898—1899 гадах, дзе вучыўся М. Багдановіч (вул. Савецкая, 14/2). Лесвіца, літгія парэнчы, здаецца, і цяпер памятаюць жывы тупат навучэнскай моладзі, паважныя крокі выкладчыкаў, а масіўныя сцены сталі часавымі капсуламі для галасоў і гукаў мінулага. Сёння тут знаходзіцца Яраслаўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Паўла Дзямідава.

А паколькі «мы сквапна цягнемся к старым пэтам» не лішне звярнуцца да свайго даўняны. Усім вядома «Слова пра паход

Ігаравы». Больш дасведчаныя згадаюць імя графа Аляксея Мусіна-Пушкіна, які адкрыў помнік старажытнарускага пісьменства і апублікаваў яго. І вельмі нямногія скажуць, што захаваўся старажытнага спіса быў ураджэнец беларускіх зямель архімандрыт Іойль (Іван Быкоўскі; 1726—1797), выкладчык і духоўны пісьменнік, закладальнік вялікага кнігазбору ў Спаса-Яраслаўскім манастыры.

Магчыма, Максім Багдановіч чуў пра гэты гістарычны эпізод. Так ці інакш, паэт чыстай красы стаў адным з першых перакладчыкаў «Слова...» на сучасную беларускую мову. У «Беларускім календары "Нашай нівы" на 1911 год (Вільня, 1911) была агулькікавана «Песня пра князя Ізяслава Полацкага (з "Слова о полку Ігореве")» з пазнакай пад загалоўкам: «"Слова о полку Ігореве" напісана 900 гадоў таму назад у даўнейшай заходнеўскай мове, з якой пайшла наша беларуская мова». Пад тэкстам: «Яраслаўль. Максім Багдановіч». З горада на Волзе перастарвалі перакінуў прасторава-часавыя масты ў родныя зямлі («Ізяслаў-князь, сын Васількоў, // Даўнымі часамі // Аб літоўскіх шаломы // Пазаніў мячамі...»), ажывіў мінуўшчыну трапяткімі эмоцыямі і гукамі:

Сам па сабе Яраслаўль — горад-музей пад адкрытым небам. Але ў канцы 1990-х гг. многія імкнуліся наведваць экспазіцыю новага фармату — «Музыка і час», пад якую мэрыяй быў выдзелены асобны невялікі будынак у гістарычным цэнтры. Тут прадстаўлены гадзіннікі і музычныя інструменты розных эпох з прыватнага збору Джона Мастаслаўскага, у мінулым — артыста арыгінальнага жанру, ілюзіяніста. Своеасаблівай разнаклядай для наведвальнікаў стала магчымасць паіграць на адным з экспанатаў. Сёння «Музыка і час» — ужо музейны комплекс з уласнай гісторыяй і шматлікімі ўзнагародамі, некалькімі экспазіцыямі (далучыліся калекцыі фарфору і самавараў), сваім

сайтам і рознымі відамі дадатковых паслуг.

Асноўны корпус тэксту кнігі «Спатканні з Яраслаўлем» (Рыбінск, 2019), падрыхтаванай Уладзімірам Жэльвісам і Наталляй Абнорскай, складаюць 12 раздзелаў «спатканняў». Пачынаецца ўсё ўрачыстым уваходжаннем у Яраслаўль: «Вуліца Свабоды: ад "варот горада" да старажытных гарадскіх варот», «Ад Знаменскіх варот да Волгі», «На Волгу, за былыя Самёнаўскія вароты». Далейшы турыстычны маршрут вядзе да гістарычнага цэнтру («Скарбы старажытнага Яраслаўскага пасаду», «Па старадаўняй гандлёвай плошчы пасаду»), кружыць вакол цэркваў, крочыць узбярэжжам вялікай рускай ракі. Завяршаецца знаёмства з горадам наведваннем Яраслаўскага дзяржаўнага гісторыка-архітэктурнага і мастацкага музея-запаведніка, што месціцца ў былым Спаса-Праабражэнскім манастыры. Апошні раздзел, ён жа «Спатканне дванадцатае» — «У баку ад турыстычных сцяжак...» — распавядае пра асобныя дастапамнасці Яраслаўля, размешчаныя ў розных частках горада, запрашае не толькі ў падарожжа ў прастору, але і ў часе, бо гаворка ідзе пра цікавыя пабудовы XVII—XXI стст.

«Спатканне другое» асабліва насычана інтэлектуальнай прысутнасцю, застылай у помніках, мемарыяльных знаках, гістарычных пабудовах: заснавальнік першага рускага тэатра і першы рускі акцёр Фёдар Волкаў (1729—1763), оперны спявак Леанід Собінаў (1872—1934), паэт Леанід Трафалеў (1839—1905), заснавальнік навуковай педагогікі ў Расіі Канстанцін Ушыньскі

(1824—1871), паэт Мікалай Някрасаў (1821—1878) і інш.

Асобны абзац гэтага раздзела візуальна падтрыманы скульптурнай выявай аўтара «Вянка»: «У гэтым будынку ў 1908—1910 гадах сярод іншых гімназістаў вучыўся Максім Багдановіч, які стаў адным з заснавальнікаў беларускай літаратурнай мовы і беларускай літаратуры. Помнік паэту Багдановічу — паменшаны паўтор помніка ў Мінску (скульптар Сяргей Міхайлавіч Вакар) — устаноўлены тут у 1994 годзе».

У Яраслаўлі набярэцца не адзін дзясятка багдановіцкіх адрасоў: месцы вучобы і працы паэта, пражывання сям'і, кватэры сяброў, знаёмых і калег і інш. Так, у доме па сённяшнім адрасе Ушыньскага, 2 падчас Першай сусветнай вайны размяшчалася сталовка для бежанцаў з Беларусі. Максім Багдановіч неаднойчы бываў тут, зацікаўлена гутарыў з землякамі...

На Лявонцьеўскіх могілках побач спачываюць Адам Багдановіч, бацька паэта, і Аляксандра Мякота, малодшая сестра маці. Надмагільны помнік быў устаноўлены ў 1991 годзе стараннямі ўдзячых беларусаў (скульптар Павел Лук).

Старыя паштоўкі, здымкі розных гадоў, прафесійны тэкст-экскурс робяць «Спатканні з Яраслаўлем» не толькі цікавым чытвом, але і захавальнай вандруйкай у часе і прастору. У кнізе, дасланай аўтару гэтых радкоў, было шмат «беларускіх» закладаў — памятак пра нашу нацыянальную прысутнасць у гісторыі горада, не часта агучаныя ў тэксце, але вядомыя і заўсёды важных для калег-гуманітарнаў.

Мікола ТРПС

Каб доля іншая...

У біяграфіі, змешчанай на пачатку зборніка «Вуліцы без назваў», які пачаўчы свет у 1972 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў серыі «Першая кніга паэта» і які я набыў яшчэ школьнікам у будакашальёўскай кнігарні (і не адзін экзэмпляр, а некалькі), пазначана, што Уладзімір Дзюба нарадзіўся ў вёсцы Патапаўка. У пазнейшых публікацыях ён, праўда, «пераняс» месца свайго нараджэння ва ўкраінскі горад Палтаву, дзе 24 лютага 1946 года і з'явіўся на свет.

Іван Савіч, яго бацька, так і не пачаўчы сына, бо неўзабаве трагічна загінуў у былой Усходняй Прусіі. Пасля таго маці з немаўлем на руках вярнулася ў родную Патапаўку, дзе і прайшлі дзіцячыя і школьныя гады будучага паэта. А бацьку яму замяніў айчым — саўтасны механізатар-перадавік Мікалай Маркавіч Мяшкоў.

Пашанцавала Валодзю і на школьную настаўніцу беларускай мовы і літаратуры Ульяну Фёдарову Лазавенку, якая прывіла свайму вучню любоўю да роднага слова (як, прынамсі, і на год маладзейшай будучай пісьменніцы з Патапаўкі Таццяне Гарэлікавай, і, вядома ж, мне). З якой заўсёднай пашанай адчуваўся пра яе сам паэт! Нават прывітанні ёй змешчаны ў зборніку «Кругазварот» верш.

Наведваючы ж родную вёску, Валодзя заўсёды завітваў да любімай настаўніцы, цікавіўся яе жыццём-быццём.

бачання і ў рэдакцыі «Гомельскай праўды».

З 1978 года пачаўся мінскі перыяд жыцця нашага земляка — у міліцэйскай газеце «На страже Окцябры», на Беларускім радыё, у «Краязнаўчай газеце», куды запрасіў студэнцкі сябра Генрых Далідовіч і якая, зрэшты, стала апошнім месцам яго працы.

Уладзімір Дзюба выдаў не так і шмат кніг — усяго чатыры: зборнікі паэзіі «Вуліцы без назваў» (1972), «Кругазварот» (1976), «Карані бліскавічы» (1986) і драматычную паэму «Доктар Русель» (1991) — пра ўраджэнца Магілёўшчыны, вядомага рэвалюцыянера-народніка Мікалая Судзілоўскага, які, эміграваўшы за мяжу, стаў першым прэзідэнтам сената Гавайскіх астравоў (так што не толькі лапцюжым быў край беларускі). На творчым рахунку паэта таксама паэма «Я, Арлоўскі», прысвечаная старшынні вядомага ў рэспубліцы калгаса «Рассвет», вершаваныя апавесці «Нарачным. Рукевічу. Рылеў», «На Радзівілішчы», «Памінальная па Банапарту каля Беларускага тракту», трагікамедыя «Наш дзед Талаш», цыкл дэтэктыўных апавяданняў «Менскі шыткат Ватсана» і «З менскага шытката Ватсана». Гэтыя даволі аб'ёмныя творы былі змешчаны ў часопісах, гучалі ў пастаноўках-спектаклях Беларускага радыё. Праўда, убачыць свет у кніжным варыянце ім, на жаль, так і не ўдалося. Зямны шлях Валодзі заўчасна скончыўся 17 верасня 2008 года — на 63-м годзе жыцця.

...На падараванай мне яшчэ ў Гомелі, калі я быў студэнтам,

толькі што выдадзенай кнізе «Кругазварот» Уладзімір Дзюба напісаў: «Анатолію Эзэву — земляку па-зямляцку, з верай у яго паэтычную зорку, у шчаслівы яго жыццёвы шлях, каб і пра мяне памятаў. Шчыра! 17.12.76 г.»

А як жа, вядома, памятаю, Валодзя. Як памятаю і тыя шчаслівыя дні, калі мы разам прыязджалі на радзіму, сустракаліся з землякамі. Шкада толькі, што цяпер у нашу Патапаўку я едзьду адзін.

Анусінскія могілкі

Памяці Уладзіміра Дзюбы

Стаю на могілках у скрусе я, а ў небе — жураўліны клін. Тут, калі вёскакі Анусіна, знайшоў ты вечны свой спачын.

Ты не адзін тут — побач з цеціаю (то ж выбрала сама клавы, патапаўчанкай стаўшы першаю, што пратарыла шлях сяды).

А вёска ўсё ж не выпадкова і не чужой табе была: тут хату ты сабе вясковую аднойчы выбраў для жылля.

І сам у ёй давёў да ладу ўсё — раскоіа летам для сям'і: жыві сабе адно і радуіся — хоць у зямным, але ў раі.

І доўга радавацца мусіў бы, каб доля іншая, аднак у вечны дом свай я Анусіна перасяліўся ты, зямляк.

Стаю ля могілак у скрусе я і адчуваю: за спіной рыдзе зорка ля Анусіна уся Патапаўка са мной.

Анатоль ЭЗКАЎ

Тэндэнцыі кніжных выданняў

Летася, як сведчаць звесткі з Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі, у нашай краіне было выдадзена 9055 назваў кніг і брашуур агульным накладам 21 мільён 833 тысячы 200 экзэмпляраў.

На беларускай мове выйшла 1228 назваў кніг. На рускай — 7061. Тыраж беларускамоўных кніжных выданняў склаў 3 мільёны 494 тысячы 700 экзэмпляраў. Кніг і брашуур на рускай мове — 15 мільёнаў 940 тысяч 500 экзэмпляраў.

А што да аstatных моў? У лідрах — англійская: 537 назваў агульным накладам 2 мільёны 86 тысяч 400 экзэмпляраў. На нямецкай і французскай выйшла 70 і 30 назваў адпаведна. На іспанскай — 22, на кітайскай — 13. Па-польску — 5 назваў кніг тыражом 2 тысячы экзэмпляраў.

Выдадзена была кніга нават на абхазскай мове. Адной-дзвюма кнігамі былі прадстаўлены такія мовы, як іўрыт, слаўенская, стара-слаўянская, турэцкая, украінская, царкоўнаслаўянская, японская і інш.

Звяртацца да статыстыкі такога характару заўсёды цікава, бо яна сведчыць пра пэўныя тэндэнцыі, дапамагае ўявіць агульны характар кніжнай зацікаўленасці грамадства.

Сяргей ШЫЧКО

Пошукі справядлівага вердыкту

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь багаты на звароты творчых асоб у Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Беларусі. Яно і зразумела: ЦК — вышэйшая інстанцыя, звярнуўшыся да якой, можна было дамагчыся, па меркаванні аўтараў, справядлівасці ў вырашэнні таго ці іншага пытання. Творчая асоба знаходзіцца ў залежнасці ад самых розных суб'ектыўных і аб'ектыўных фактараў. І часам грамадскія ці адміністрацыйныя ацэнкі падаюцца далёкімі ад справядлівасці, ды і не толькі падаюцца, але і насамрэч такімі з'яўляюцца. І ўсё ж, не спяшаючыся рабіць тыя ці іншыя высновы, проста звернем увагу на адзін з пісьменніцкіх лістоў да рэспубліканскай партыйнай улады.

«У вялікім даўгу я і перад сваімі чытачамі...»

12 чэрвеня 1971 года вядомы беларускі пісьменнік Васіль Вітка звяртаецца да Пятра Міронавіча Машэрава. Ліст ідзе ў пошту першаму сакратару. І 23 чэрвеня ён накладвае кароткую рэзалюцыю, якая адрасавана А. Т. Кузьміну, на той час сакратару ЦК па ідэалогіі (абралі яго на гэтую пасаду ў лютым 1971 г., і доўгіх 15 гадоў Аляксандр Трыфанавіч лічыўся шчырым апекуном пісьменнікаў і іншых творчых людзей). Змест рэзалюцыі: прашу даць неабходныя распараджэнні.

Што ж пісаў Васіль Вітка? «Паважаны Пятро Міронавіч! Нядаўна ў маім жыцці адбылася падзея, пра якую і не адважыўся б Вам напамінаць, калі б не пачуццё, якое я мушу выказаць Вам на абавязку свайго сэрца. Жыццёвая дата кожнага з нас — асабістая справа, але калі яна становіцца вядомай шырокай грамадскай, то ўжо накладвае на нас і адказнасць, і клопат — і ўсё, на што я здатны, я аддаю любімай справе, якую абраў мэтай свайго жыцця.

Шасцідзесяцігоддзе, якое я сустрэў у бальніцы, праляжаўшы там болей месяца, было б, вядома, маім асабістым, чарговым “годдзем”, калі б не тая, — прызнаюся Вам шчыра, — неспадзяваная навіна, якая дае мне нагоду звярнуцца да Вас, дарагі Пятро Міронавіч, са словам самай душэўнай удзячнасці за высокую ацэнку маіх сціплых заслуг у літаратуры. Дзякуй Вам, шчырае дзякуй Цэнтральному Камітэту нашай партыі, нашаму Ураду, перад якімі я заўсёды адчуваю і адчуваю сябе ў вялікім даўгу.

У вялікім даўгу я і перад сваімі чытачамі, асабліва — дзецьмі, на жаль, бывае, што і не па свайёй віне. Так здарылася са мной якраз сёлета, калі свой юбілей сустрэў я з пустымі рукамі. Меў я наадзёгу, што ў гэтым годзе выйдуць дзве мае кніжкі: паэма для старэйшага ўзросту “Беларуская калыханка” і кніга для самых маленькіх “Чытанка-малаяванка”, якая рыхтуецца выдавецтвам “Беларусь” да выхаду ў свет вольна шосты год. Тая рука, якая яе “рыхтуе”, спраўды сама сабе ўладарка. Штогод яна ічодро выдае саматужніцкую прадукцыю ўласнага вырабу, бессаромна здзіраючы тэмы, вобразы, матывы, нават назвы з майёй працы. Усё гэта друкуецца ў самых яркіх фарбах, на лепшай паперы, якое не хапае для майёй кніжкі. Затое ў дзень майго 60-годдзя мае рэдактары і выдаўцы прыслалі мне ўзнёсла павінаванне, у якім запэўніваюць, што заўсёды рады чытаць мае новыя творы і выдаваць іх. Наогул, нашы выдаўцы — людзі чулівыя. Сам тав. Канавалаў прыбыў да мяне ў бальніцу з урачыстым адрасам, надрукаваным залатымі літарамі, у якім таксама нямала прызнанняў у любові.

Таварышы выдаўцы яўна злоўжываюць майёй цярылівасцю, перабраўшы ўсюкую меру...»

Нагадаем, што Рыгор Васільевіч Канавалаў (1912—1979; ураджэнец вёскі Лагуны Добрушкага раёна Гомельскай вобласці) — дзяржаўны дзеяч БССР. З 1960 года — намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта па радыёвяшчання і тэлебачанні пры Саўеце Міністраў БССР. З 1963 года — старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку. Трэба заўважыць, што ёсць прыклады, калі і сам Рыгор Васільевіч чула, з разуменнем ставіўся да тых ці іншых зваротаў пісьменнікаў у сувязі з паскарэннем выдання іх кніг...

І далей — з ліста Васіля Віткі: «Не так многа ў мяне сіл, каб траціць іх на такое доўгацярпенне.

Даруіце, дарагі Пятро Міронавіч, што разам з радаснымі пачуццямі я выказаў і свае засмучэнні, спадзеючыся, што яны не толькі мае асабістыя.

Яшчэ раз дзякуй Вам ад усяе душы за высокую адзнаку маіх сціплых творчых здабыткаў. Прыкладу ўсе намаганні, каб яны былі большыя.

Жадаю Вам здароўя, самых плённых поспехаў у Вашай высакароднай працы, а Вашаму добраму сэрцу — вялікіх чалавечых радасцей.

З глыбокай паішанай Васіль Вітка».

Вядомы беларускі дзіцячы пісьменнік быў на пачатак 1970-х гг. запатрабаваным аўтарам. У 1970 годзе літаратара адзначылі званнем заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР. І ўсё ж такія прыкрыя гісторыі са складанасцямі па выхадзе кніг маглі здарацца і з ім...

«...Дзе адсутнічае элементарны парадак»

Ужо 24 ліпеня намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КП Беларусі Аркадзь Апанасавіч Тоўсіцкі (ён працаваў у ЦК з 1960 да 1973 года) піша дакладную запіску першаму сакратару ЦК: «У ЦК КПБ звярнуўся пісьменнік В. Вітка з просьбай аказаць дапамогу ў выданні яго твораў. У пісьме ўказваецца, у прыватнасці, што рукапіс яго кнігі “Чытанка-малаяванка” знаходзіцца ў выдавецтве “Беларусь” шосты год і да гэтай пары не выдадзены, тады як рэдактар гэтай кнігі, штатны работнік выдавецтва, свае асабістыя працы выпускае штогод.

Пытанне разглядалася ў аддзеле ЦК КПБ і Дзяржаўным камітэце Савета Міністраў БССР па друку. Прынятае рашэнне ў бліжэйшы час надрукаваць наступныя працы В. Віткі: у 1971 г. — “Чытанка-малаяванка” і “Беларуская калыханка”; у 1972 г. — зборнік новых вершаў і перакладзеную ім з украінскай мовы кнігу

апазданняў В. Сухамлінскага; у 1973—1975 гг. — двухтомнік выбраных твораў і кнігу ўспамінаў і крытычных артыкулаў.

З такім рашэннем пытання аўтар згодны...»

Рашэнне ЦК аказалася праўдзівым. У 1971 годзе ў “Беларусі” выходзяць і “Чытанка-малаяванка”, і “Беларуская калыханка”. А ў 1972-м — новы зборнік “Праводзіны лета”. У 1973 г. — “Выбраныя творы” ў двух тамах. Дарэчы, кніга В. Сухамлінскага “Блакітныя жураўлі”, перакладзеная Васілём Віткам, выйшла ў 1971 годзе. Заўвагі з ЦК надалі выдавецкім работнікам надзвычайную хуткасць...

З дакладнай запіскі Аркадзя Тоўсіцкі: «Што датычыць заўвагі т. Віткі пра злоўжыванні штатных работнікаў выдавецтва “Беларусь” на выпуску сваіх твораў, то, як паказала праверка, гэта аднавадзіцца рэчаіснасці. Так, з 1966 года на рэдакцыі дзіцячай літаратуры выйшла 5 кніг рэдактара А. Дзержынскага і 6 кніг заг. рэдакцыяй новых твораў мастацкай літаратуры Хв. Жычка. Усяго за гэты перыяд на названай рэдакцыі 12 работнікаў выдавецтва, членаў Саюза пісьменнікаў, выпушцілі 28 кніг агульным аб'ёмам 166 аркушаў.

Дзяржаўнаму камітэту Савета Міністраў БССР па друку (т. Канавалаў Р. В.) указана на недапушчальнасць падобнай практыкі, рэкамендавана разгледзець пытанне на пасяджэнні Камітэта...»

Якую ж рэзалюцыю наклаў адрасат дакладнай запіскі? Пётр Міронавіч Машэраў напісаў у левым куточку: «Падобная практыка можа быць толькі там, дзе адсутнічае элементарны парадак, груба парушаюцца абавязковыя нормы ў арганізацыі справы, т. ч. дзейнічаюць чыста асабістыя матывы, як наступства іх самаўпраўнасць у працы...»

Як і рабілася, ды і зараз робіцца ў падобных выпадках, рэзалюцыю давалі да зацікаўленых... «З рэзалюцыяй П. М. Машэрава азнаёмлены старшыня Камітэта па друку т. Канавалаў і гал. рэдактар выдавецтва “Беларусь” т. Антоненка. Пытанне пра стан спраў у рэдакцыі дзіцячай літаратуры абмяркоўвалася на Камітэце па друку. Вызначаны меры па ўстраненні недахопаў».

Яшчэ адна «кропка» ў «справе Васіля Віткі»

11 жніўня 1971 года Першаму сакратару ЦК Кампартыі Беларусі Пятру Машэраву пішацца яшчэ адна дакладная запіска. Гэтым разам яе аўтарам выступае ўжо іншы намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі ЦК — Савелій Паўлаў. «...У адпаведнасці з Вашым указаннем аддзел прапаганды і агітацыі ЦК КПБ запатрабаваў ад Камітэта па друку і выдавецтва “Беларусь” прыняць меры да навядзення парадку ў планаванні і выпуску дзіцячай літаратуры.

Гэтае пытанне было абмеркавана на пасяджэнні Камітэта па друку. Кіраўніцтву выдавецтва ўказана на заганы практыку частага выпуску кніг штатных работнікаў выдавецтва ва ўрон іншым пісьменнікам рэспублікі. У выдавецтве “Беларусь” праведзена спецыяльная нарада. У перспектывы тэматычны план выдавецтва ўнесены неабходныя карэктывы...»

...Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Васіль Вітка (дарэчы, узнагароду пісьменнік атрымаў у 1972 годзе — у тым ліку за кнігі “Беларуская калыханка” і “Чытанка-малаяванка”) пражыў доўгае творчае жыццё. Памёр пісьменнік у 1996-м ва ўзросце 85 гадоў... Пасля 1971 года пачыліся свет многія кнігі паэта, публіцыста, таленавітага творцы, здзейсненае якім у літаратуры надоўга застанецца ў памяці беларусаў... Пэўна, як і вольна гэтыя радкі: «Вышынні святла — святыні, // Саласцілы, Хатыні, // Крэпасці Брэсцкай руіны, // Вы ўжо не толькі ўспаміны, // Што душы людскія кроць, // А памяць, прысяга і споведзь, // Запісаная навечна // На дрэве магутным, расечаным // Маланкаю да карэння, // Не вытрывала знямення, // Загаварыла каменне // Такой невымоўнай пакутай — // Не чутай яшчэ, не адкутай // Ні ў бронзе, і ні ў жалезе, // І ні ў радках паэзіі».

У гонар Васіля Віткі названы медаль. Узнагарода ўручаецца па выніках творчага года найлепшым аўтарам дзіцячага часопіса «Вясёлка». Дарэчы, у той час, калі звяртаўся да Пятра Міронавіча Машэрава, Васіль Вітка быў галоўным рэдактарам папулярнага дзіцячага часопіса. А ўсяго аддаў “Вясёлцы” амаль 20 гадоў жыцця: падпісваў штомесяц нумары выдання з 1957 да 1974 года...

Вячаслаў СЕЛЯМЕНЕЎ,
Мікола БЕРЛЕЖ.

Постаць еўрапейскага маштабу

11 лютага 1807 года ў родавым маёнтку Варацэвічы Пінскага павета Мінскай губерні (цяпер вёска ў Іванаўскім раёне) у сям'і маршалка шляхты Кобрынскага павета інжынера-фартыфікатара Міхала Орды нарадзіўся будучы мастак, кампазітар, падзвіжнік Напалеон Орда.

Пачатковую адукацыю яму забяспечылі высокаадукаваныя па тым часе бацькі. Найперш маці Юзефіна, якая штодзень знаходзілася побач. У дванаццацігадовым узросце паступіў у Свіслацкую гімназію, якую выдатна скончыў у 1823 годзе.

Затым — фізіка-матэматычны факультэт Віленскага ўніверсітэта, найбуйнейшага адукацыйнага цэнтра і асяродка дэмакратычнай думкі рэгіёна. Выкладчыкі ўстановы адзначалі яго выдатныя здольнасці.

На жаль, універсітэт выдатнік вучобы так і не скончыў. У 1827-м быў адлічаны за прыналежнасць да тайнага студэнцкага таварыства «Заране».

Пасля арышту і 15-месячнага турэмнага зняволення юнак вяртаецца дахагты ў Варацэвічы і самастойна завяршае адукацыю, пасля чаго непрацягла час працуе межавым суддзёй у Кобрыне.

Пасля падаўлення паўстання 1830—1831 гадоў, у якім браў удзел, эмігрыраваў праз Аўстрыю і Швейцарыю ў Італію. У 1833-м перабраўся ў Парыж — тагачасны цэнтр рэвалюцыйна-дэмакратычнай эміграцыі.

Атмасфера Парыжа з яго бурлівым культурным жыццём, мастацкай багемай паўплывала на развіццё шматбаковых здольнасцей творчай натуры Напалеона Орды, які заўсёды цягнуўся да музыкі і жывапісу. Музыкальнае майстэрства ўдасканаліваў у Фрыдэрыка Шапэна. Дасягнуў у гэтай галіне выдатных поспехаў. Яго музычныя творы (паланэзы, вальсы, сернады, мазуркі), паводле сведчанню таго ж Шапэна, а таксама Феранца Ліста і Станіслава Манюшкі, вызначаюцца мелодычнасцю, драматызмам, віртуозным стылем, багаццем фактуры, лірычнасцю. Ён паклаў на музыку паэтычныя творы многіх паэтаў-сучаснікаў, выдаў «Альбом твораў польскіх кампазітараў» (1838), «Граматыку музыкі» (1873). У сярэдзіне 1840-х быў дырэктарам Італьянскай оперы ў Парыжы.

Займаўся Орда і літаратурнай дзейнасцю: пісаў артыкулы пра выдатных людзей і цікавыя мясціны. У 1856-м выдаў польска-французскі слоўнік. З 1839-га — член Польскага гісторыка-літаратурнага таварыства.

У Парыжы Орда атрымлівае яшчэ і выдатную мастацкую адукацыю ў студыі вядомага майстра архітэктурнага пейзажа П'ера Жырара. Сферай яго мастацкай зацікаўле-

насці становіцца архітэктурна. Малюнак для Орды — не толькі твор мастацтва, але і гістарычны дакумент. Суправаджаў іх гістарычнымі анаталіямі.

У 1856-м, пасля абвясчэння царскім урадам амністыі палітычным эмігрантам, Напалеон Орда ў 49-гадовым узросце вяртаецца ў родныя Варацэвічы, але маёнтка пасля смерці яго маці ўжо быў канфіскаваны. У 1862—1863 гадах жыве ў Іродне, потым некаторы час у Пінску. Працуе хатнім настаўнікам музыкі ў генерала Адама Ржэўскага на Валыні.

У вольныя ад працы месяцы шмат падарожнічае па тэрыторыях цяперашніх Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны, робіць замалеўкі архітэктурных і гістарычных помнікаў, гарадоў і мястэчак, славуць мясцін, звязаных з жыццём

Мірскі замак. Малюнак Напалеона Орды, 1876 г.

і дзейнасцю знакамітых асоб. Вынікам гэтых вандровак сталі больш за тысячы малюнкаў.

Пісаў Орда ў тэхніцы алоўкавага малюнка з выкарыстаннем акварэлі, гуашы, сепі. Менавіта гэтая тэхніка дазваляла аператыўна і найбольш дакладна адлюстроўваць натурныя архітэктурныя краявід ва ўмовах падарожжа. Двойчы ў 1860 годзе напісаў і месца свайго нараджэння — родную сядзібу Варацэвічы. Серыя малюнкаў мастака — абагульненая ілюстрацыя беларускай вёскі сярэдзіны XIX стагоддзя. Гэта народнае драўлянае дойлідства, малаўніча расквітнуў ўздоўж рэк і азёр паселішчы...

У 1873 годзе Напалеон Орда распачаў выданне «Альбома гістарычных краявідаў Польшчы». Аднак было выдадзена толькі 260 малюнкаў-літаграфій у васьмі серыях, гравіра-

ваных на камені Алаізам Місеровічам у літаграфічным камбінаце Максімільяна Фаянса ў Варшаве.

Большасць малюнкаў Орды (977 планшэтаў) захоўваецца ў Нацыянальным музеі ў Кракаве, куды яны трапілі ў 1886 годзе як ахвяраванне родных мастака (1883), астатнія — у Нацыянальным музеі ў Варшаве. Альбом акварэляў знаходзіцца ў бібліятэцы імя В. Стэфаніка ў Львове. Значная колькасць літаграфій з малюнкаў — у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Дзякуючы гэтым творам, мы і цяпер маем магчымасць убачыць, як выглядалі многія архітэктурныя помнікі і мясціны, знішчаныя альбо непазнавальна змененыя часам і людзьмі. Беларусь у малюнках Напалеона Орды паўстае як фенікс з попелу, вырастае светлымі абрысамі архітэктурных святыняў.

Факты па тэме

Прозвішча Орда паходзіць ад слова Арда (Залатая Арда). У сярэдзіне XVII стагоддзя ўладальнікам земляў у межах паселішчаў Застружжа, Баравая, Зарудзе, Навалучкі стаў татарын, які асіміляваўся, перайшоў на мясцовую мову, прыняў каталіцтва, а вось прозвішча Орда захавалася назаўсёды і разнажылася. Орды з часам валодалі яшчэ і вёскамі Ляхавічы, Навашыцы, Дастоева, Вулька. З гэтага кораня і род, адной з галін якога стаў Напалеон.

Напалеона бацькі назвалі свайго сына ў гонар Банапарта, які перад походам на Расію дэклараваў вяртанне Рэчы Паспалітай у былыя межы і яе поўную незалежнасць.

У варшаўскім «Тыгодніку ілюстраваным» за 6 мая 1871 года змечана грунтоўная публікацыя Н. Орды «Аляксандр Скірмунт: нарыс жыцця і дзейнасці» пра першага буйнога прамыслоўца ва ўсёй тагачаснай Мінскай губерні, які ў 1830 годзе заснаваў у Моладаве, на свайой малой радзіме, фабрыку па вытворчасці цукру з буракоў, а ў 1836-м — суконную фабрыку ў Парэччы. Нарыс убачыў свет праз 9 месяцаў пасля смерці Аляксандра Скірмунта.

У 1997 годзе ў горадзе Іванава Напалеону Орду ўстаноўлены помнік, выкананы ў бронзе вядомым скульптарам Іграм Голубевым. Імя мастака ўвекавечана таксама ў назвах вуліцы ў райцэнтры і школы мастацтваў.

Анатоль КРЭЎДЗІЧ

Расквечаныя акварэлі

Як пражыць жыццё, каб сучаснікі захапляліся і зайздросцілі, а нашчадкі сказалі: «Я та так любіў»? Проста! Для гэтага трэба быць усё, што робіш. Трэба быць дужым і ўпэўненым. Рыгор Піліпавіч Клікушын гэта мог. 4 снежня 2021 года яму споўнілася 6 100 гадоў. Да стагоддзя выдатнага графіка, аўтара шрыфтоў і караля лінаграфіі Віцебскі абласны краязнаўчы музей падрыхтаваў выстаўку — «Спадчына майстра».

Віцебск, мая любоў

Нарадзіўся Рыгор Клікушын у Цюменскай воласці ў вёсцы Сладкова. Скончыў Омскае мастацкае вучылішча. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны вучыў дзяцей малыванню ў роднай вёсцы. У 1941 быў залічаны картографам і тэлеграфістам у Новадзібрск. Пасля заканчэння вайны прыехаў у Віцебск вучыцца ў педагагічным інстытуце і застаўся тут на ўсё жыццё.

Неаднойчы мастак казаў пра любоў да горада. Яго творчасць — сведчанне патрыятызму. Большасць экспанатаў «Спадчыны майстра» — эцюды і замалеўкі мясцін, якія сталі роднымі.

Асабліва ўравае грандыёзнасцю задуму алоўкавая работа — «Мост будучага» 1959 года. Тушшу і пяром па-майстэрску адлюстраваны «Мост Пушкіна» (1950), «Кіраўскі мост праз Дзвіну» (1960), цёплым колерам акварэлі расквечаны вытанчаны графічны штрых «Віцебская Ратушы» (1959). Малюнак «Перспектыва» 1953 года, выкананы ў той жа тэхніцы, уравае лёгкімі фарбамі.

Здаецца, перфекцыяніст Клікушын не дапускаў ніводнай недасканалай рысы. Асаблівацю юбілейнай выстаўкі сталі лінаграфіі. Лепей за Рыгора Піліпавіча

ў Віцебску ніхто не мог зрабіць эстамп. Яго ілюстрацыі кніг, адбіткі паштовак, партрэты і эцюды — дасканалая праца.

На сценах залы краязнаўчага музея — папарныя адбіткі, а пад шклом вітрын — самі матрыцы — тонка рэзаньня на лінолеуме і дрэве. Тэхналогія жыве з часоў Францыска Скарыны. Так стагоддзямі тыражавалі кнігі, малюнкi, плакаты, паштоўкі і іншыя друкарскія вырабы.

Сёння ў практычнай дзейнасці старадаўнія тэхналогіі друкарства амаль не запатрабаваны, але студэнтам мастацкага кірунку гэта можа і прыдацца. Нашы педагагічны і тэхналагічны ўніверсітэты карыстаюцца распрацоўкамі Клікушына і цяпер.

На памяць аб мастаку засталіся кнігі Багушэвіча, Коласа, Крапівы, Кляшторнага, а таксама сучасныя літаратурныя шэдэўры: «Віконт дэ Бражэлон» Дзюма, «Джэн Эйр» Бронтэ, «Дон Кіхот» Сервантэса, «Салдат Швейк» Іашэка і вершы Гейнэ з мастацкім шармам ілюстрацыі Клікушына.

У фая музея ўпершыню дэманструюцца фотаздымкі, зробленыя Валерыем Галубцовым і Уладзімірам Залозным. На іх мастак з роднымі, сябрамі, супрацоўнікамі віцебскай тыпаграфіі ды студэнтамі.

Несці радасць у свет

Дачка Рыгора Клікушына Вольга, сябра і знаёмая, якія прыйшлі на выстаўку «Спадчына майстра» ў краязнаўчы музей, успаміналі, якім вясёлым і таленавітым быў мастак.

Яго любілі і студэнты, і калегі, і дзеці. Паводле ўспамінаў сучаснікаў, Клікушын быў найлепшым загадчыкам кафедры малюнка і жывапісу мастацка-графічнага факультэта Віцебскага педагагічнага інстытута імя С. М. Кірава за ўсе гады існавання.

Пасаду загадчыка кафедры ён заняў у 1964 годзе. З прыходам новага настаўніка з'явіўся і новы курс — Школьная дэкаратыўная справа. Пад кіраўніцтвам Рыгора Піліпавіча курс стаў надзвычай цікавым: шрыфты, арнаменты, шаржы, самая простая тэхніка гравюры, мастацкае праектаванне захаплялі моладзь. А калі ён танючкім пэндзлікам («вавёрчын хвост») ці пяром выводзіў літары, здавалася, гучалі ноты стройнай мелодыі.

Дзякуючы яму ў інстытуце з'явіўся афортны станок, на якім друкаваліся лінаграфіі, чорна-белыя і каляровыя гравюры на кардоне. Разам з выкладчыкам навуччымі сталі выпускаць студэнцкую газету, ставіць спектаклі і праводзіць мноства цікавых мерапрыемстваў.

Гумар — шлях да даўгалецця

У 1970 годзе вольны дух загадчыка не прыйшоўся даспадобы кіраўніцтву інстытута. Клікушыну адпомсцілі за талент і незалежнасць. Яго абвінавачалі ў палітычнай «неагляднасці» і амаральных паводзінах. Суд забараніў яму педагагічную дзейнасць.

Гумар і аптымізм дапамаглі Клікушыну вытрываць, а віцебская друкарня папоўнілася выдатным друкар-гравёрам. Тут ён працаваў доўгія гады. Калегі за шматгомы збор савецкіх анекдотаў называлі мастака-афарміцеля «віцебскім Юрыем Нікуліным». 10 тамоў народнай

Фрагмент экспазіцыі.

творчасці перададзены ў Дзяржаўны архіў Віцебскай воласці.

Кароль шрыфтоў

Калі кажуць пра выбітных майстроў і вынаходліваць шрыфтовага майстэрства ў Беларусі, абавязкова згадваюць Клікушына. Асабліваць шрыфтоў майстра — іх душа. Ён надаваў літарам кірыліцы жывое падабенства з вобразам. Напрыклад, шрыфт «Вольга» быў вытанчаны, як дачка мастака, а шрыфт у гонар унука «Піліпок» выйшаў пухнаценькім і гарэзлівым, як маленькае медзведзья.

Мо гадоў праз 100 нашы нашчадкі захочуць вярнуць Віцебску аўтэнтчны вобраз, загублены ў часы вайны і ў 60-я гады мінулага стагоддзя. Захаваныя ў творах Клікушына гарадскія пейзажы будуць выдатным дапаможнікам у гэтай справе.

Жанна ІВАНОВА, фота аўтара

У царстве зорак

Гэтымі днямі ў Мінскім планетарыі адбылася цікавая прэм'ера. На суд наведвальнікам устаноў быў прадстаўлены паўнакупальны мультфільм «Мары зорак», дыпломная работа маладога рэжысёра Івана Гапіенкі. Стужка нядаўняга выпускніка акадэміі мастацтваў прапануе глядачам гісторыю касманаўтыкі: ад першых асэнсаваных поглядаў на неба да высадкі чалавека на Месяц, ад крытыкі геацэнтрычнай сістэмы свету да вывучэння далёкіх зорак і чарвячочын... Рэжысёр мультфільма падзяліўся з намі некаторымі сакрэтамі стварэння паўнакупальнага кіно.

Іван Гапіенка.

— Як вы прыйшлі да поўнага купала?

— Гісторыя цікавая. У рэшце рэшт фармат гэты ў нашай краіне не вельмі папулярны... Напэўна, пачаць трэба з таго, што спецыяльнасць, якую я асвойваў у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, называлася «Дызайн віртуальнага асяроддзя» (кафедра тэорыі і гісторыі дызайна). На нашай спецыяльнасці ёсць некалькі дысцыплін, дзе мы працуем з камп'ютарнай графікай, са спецэфектамі. Асобныя заняткі прысвечаны здымкам відэа, рэжысуры. Натуральна, пэўнае ўражанне, як гэта працуе, студэнты атрымліваюць, аднак спецыяльнага курса па паўнакупальным кіно ў акадэміі не існуе.

Таму было вельмі нечакана ў 2018 годзе атрымаць такую прапанову ад планетарыя — папрацаваць з імі. Для большасці студэнтаў паўстала пытанне: а ці трэба ўвогуле брацца? Усё ж дагэтуль мы ніколі не працавалі з купалам. Адолеем ці не? Сумненні былі вялікія, некаторыя мае аднакурснікі нават напісалі паперы аб тым, што не гатовы супрацоўнічаць з установай. Іншымі словамі, плённай сумеснай працы магло і не здарыцца зусім...

Для мяне ж гэты выпадак, наадварт, абярнуўся цікавай магчымасцю, хацелася паспрабаваць, «памацаць». Напэўна, многія ў маладзшых класах хадзілі ў планетарый, глядзелі на гэтыя зоркі, бачылі фільмы. Думка, што я таксама магу зрабіць нешта падобнае, узрушвала. На шчасце, перавага апынулася на баку сутучных меркаванняў, і праз год, у 2019-м, справа зрушылася з месца, пачалася праца. Фільмы мы рабілі ў рамках дысцыпліны «Дызайн-праект». Для ўсіх гэта быў эксперымент, тым больш што інфармацыі няма. Нашы выкладчыкі, якія ўзяліся курыраваць працэс, самі дазвалялі, як усё працуе.

Паўнакупальнае кіно займае толькі наш курс, навуачны спецыяльнасць «Дызайн віртуальнага асяроддзя». Па-мойму, спачатку нас было адзінаццаць чалавек. Пазней, ужо ў наступным годзе, далучыліся студэнты з маладшага курса. Паступова мы пачыналі разумець, як працуе гэты фармат, як выявы выглядаюць на купале, як сябе паводзяць ды і ўвогуле якія законы ў гэтай прасторы. Некалькі цікавых момантаў для сябе адзначылі. У выніку ў кожнага быў невялічкі фільм, можна сказаць, своеасаблівы арт-праект.

— Думаецца, «дызайн віртуальнага асяроддзя» — гэта ўсё ж не зусім пра кіно. Чаму з такой прапановай звярнуліся менавіта да вас? Ёсць жа ў рэшце рэшт і факультэт экранных мастацтваў...

— Гэта закрнула толькі нас, бо, як ні дзіўна, наша спецыяльнасць найбольш перадавая. У нас выкладаецца шмат розных дысцыплін, у рамках якіх студэнты вывучаюць і камп'ютарны софт, і сайты, і ў тым ліку прычынны працы відэапраграм. Такім чынам, з тэхнічнага пункту гледжання, нам гэта

падыходзіла найбольш. Аднак былі і іншыя прычыны...

Колішняя загадчыца кафедры, цудоўная выкладчыца і вельмі добры кіраўнік, Крысціна Аляксандраўна Стрыкелева некалькі гадоў таму была запрошана на адкрыццё першага фестывалу паўнакупальнага кіно ў Мінскім планетарыі. Калі яна пабачыла гэтыя фільмы, у яе з'явілася ідэя заснавання спецыяльнага курса. Менавіта пасля іх размовы з дырэктарам планетарыя Аляксандрам Мікулічам ад апошняга і паступіла прапанова.

Хаця праект для нас, канешне, не-стандартны і нічога падобнага мы дагэтуль не рабілі, але нельга казаць, што ён ніяк не ўпісваецца ў канцэпцыю спецыяльнасці. У працэсе навучання мы робім невялічкія фільмы па заданнях. Большасць з гэтых работ — на вельмі амаатарскім узроўні, але, тым не менш, відэа мы займаем, рэжысуру нам выкладаюць. Хоць, мабыць, і не так падрабязна, як хацелася б, але асноўныя моманты даюць.

— Што атрымалася па выніках праходжання курса?

— У кожнага быў свой фільм. Некаторыя студэнты зусім не працавалі з наратывам, ствараючы абстрактны відэарад. Я ж вырашыў трохі пазэксперыментаваць з гісторыяй. Гэта быў кароткі расповед пра планеты ці, праўдзівей, касмічныя целы. Сонца сімвалізавала бацькоўскі вобраз — маці альбо таты. Месяц напачатку ўсюды ходзіць за ім, але потым ён нібыта губляецца і знаходзіць Зямлю, сваю другую палавінку. Атрымліваецца гэтка трохкутнік, які ілюструе зносіны дзяцей і бацькоў. Немудрагелістая гісторыя пра сепарацыю і сталенне на прыкладзе трох усім вядомых «дыскаў».

Фільм доўжыцца тры хвіліны. Па-беларуску ён называецца «Далей Далей» (на англійскай мове «Further Further»). Такая вось сціпленая стужка. Безумоўна, я вельмі здзівіўся, калі, адправіўшы яе на некалькі кінаконкурсаў, атрымаў адказ з Токіа. На тамтэйшым фестывале паўнакупальнага кіно мой фільм быў уганараваны спецыяльным дыпламам. Такіх фестывалаў значна менш, чым звычайных. У свеце іх, мабыць, толькі каля 50! Словам, выбар, куды адпраўляць, быў невялікі. Дзе зручней па да-тах, туды і дасылалеш. Тут вельмі дапамагалі супрацоўнікі планетарыя — Вольга Габрусь і дырэктар Аляксандр Мікуліч. На ўсіх этапах яны нас падтрымлівалі, нават з адпраўкай на фестывалі. Тое, што ўсё атрымалася, — іх заслуга. Вялікі дзякуй ім за дапамогу!

Пасля пробных праектаў нам прапанавалі папрацаваць з такім фарматам і на дыпламе. Паколькі я з самага пачатку быў за, адразу пагадзіўся працягваць. Далучыўся і адзін з аднагрупнікаў —

Мікіта Бур'як. Ён рабіў асобны фільм, заснаваны на скандынаўскай міфалогіі, «Дрэва жыцця».

— Як чынам будаваўся вытворчы працэс?

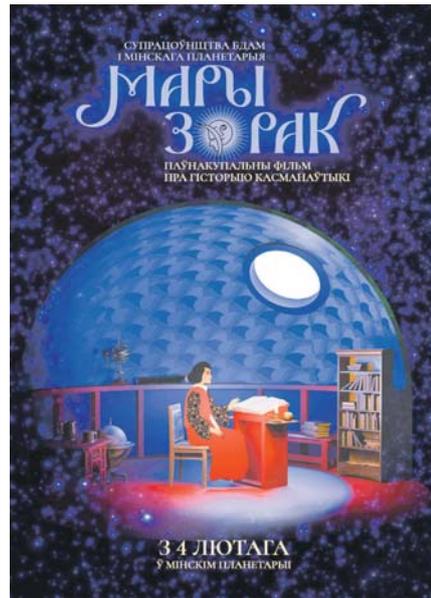
— Пачыналі свае дыпламы ў канцы 2019 года, а ўжо ў 2020-м усе работы абаранілі. Працэс быў падобны да праекта, які мы рабілі раней, проста з іншымі студэнтамі. Кожны тыдзень — і гэта стала абавязковай умовай — мы наведвалі планетарый. Калі не пройдзеш этап з кантролем якасці, каб зразумець, атрымаўся той ці іншы фрагмент альбо не, то, хутчэй за ўсё, будзе цяжка працягнуць далей. Наробіш безліч памылак, з якімі ўсё адно пазней даведзеш разбірацца. Мы стваралі частку відэа і адразу ішлі глядзець на купале. Купал — аснова. Уражанне, якое атрымае глядач, можна зразумець, толькі калі трапіш у планетарый і на ўласныя вочы пабачыш купал.

Ёсць, канешне, камп'ютарныя праграмы, 3D-рэдактар, у якім фільм найпроще накладваецца на віртуальную 3D-сферу. Ёсць у такіх праграмах і віртуальная камера... Даводзіцца, нібыта ў камп'ютарнай гульні, круціць гэты купал, спрабаваць розныя пазіцыі. Трэба разумець, што ўсё адбываецца на плоскім дысплеі. Нейкае ўражанне ты, натуральна, атрымаеш, але адчування аб'ёму не застанецца зусім. Інакш кажучы, не станеш глядачом, не адчуеш, што трапіў у фільм. Сядзець у зале — гэта зусім іншы ўражанні.

Акрамя таго, у нас было вельмі мала часу. Калі хочаш укласти ў такія рамкі, усё паспець і пры-тым зрабіць добра, тут, бяспрэчна, трэба прасіць дапамогі. Тым больш калі тэма такая маштабная, як гісторыя касманаўтыкі... Таму з самага пачатку кіраўнікі праекта пайшлі мне насустрач. Калі я сказаў, што буду клікаць на свой дыплом яшчэ студэнтаў (напрыклад, з трэцяга курса), яны адразу далі дазвол. Некаторыя з навучэнцаў асвойвалі гэты фармат на майм дыпламе. Яны пачыналі разумець, як працуе паўнакупальнае кіно, працуючы над «Марамі зорак». Больш за тое, у 2022 годзе адзін з майх памочнікаў, Аляксей Голас, таксама абараняе дыплом фільмам у такім фармаце.

хто не вельмі цікавіцца анімацыяй ды кінамаграфам наогул. Некаторыя, дапусцім, мараць працаваць канцэпт-мастакамі ў індустрыі камп'ютарных гульні ці проста мастакамі, ці вэб-дызайнерамі. У выпускнікоў нашай спецыяльнасці шмат варыянтаў. Аднак, нягледзячы на тое, можна прагназаваць, што цяпер прынамсі адзін-два паўнакупальныя фільмы будуць стварацца ў межах акадэміі штогод.

Калі падумаць, гэта нешта неверагоднае! У іншых краінах сітуацыя адваротная. Напрыклад, ёсць такі венгерскі ўніверсітэт MOME. Гэта міжнародны ўзровень па анімацыі, рэжысуры. У ім паўнакупальны фармат і VR

Афіша мультфільма.

(virtual reality — віртуальная рэальнасць) даюцца толькі ў магістратуры, як найвышэйшы ўзровень! Мы ж вывучаем іх падчас бакалаўрыята. Насамрэч гэта вельмі прафесійны, моцны інструмент... Можна нават стаць артыстам, які працуе выключна ў дадзенай сферы. Заказаў, упэўнены, будзе дастаткова. Фармат усё ж не надта развіты. Наогул, на фестывалі падаецца не так і шмат фільмаў. Прабіцца значна прасцей, хаця б з-за таго, што канкурэнцыя невялікая.

— Ці не надае гэтка эксклюзіўнасць пэўнай элітарнасці?

— Я так не лічу. Не думаю, што трэба ў нейкі VIP-фармат гэта ўсё ўзводзіць. Хаця, хвацьць не буду, мне бліжэй ідэя, што можна зрабіць твор, які будзе існаваць толькі ў пэўнай прасторы — на купале. Паглядзеўшы такі фільм у інтэр-нэце на звычайным экране, глядач не адчуе ўсяго спектра закладзеных эмоцый. Нейкія шарыкі рухаюцца, мабыць, цікавы гук... І толькі калі трапіш у планетарый, зразумееш, што гэта за фільм, які ён працуе, чаму ў ім такія павольныя пралёты камеры.

Дарэчы, цікава асабліва! Толькі калі камера рухаецца павольна, чалавек здольны зразумець, што наогул адбываецца. У нас былі такія тэсты, калі камера рухалася хутчэй, а павароты рабіліся больш рэзкія. На плоскім дысплеі выглядае нармальна, аднак у планетарый вярта хаця б трохачкі паскорыць, і вестыбулярны апарат не вытрымлівае. Калі робіш працу, а яна можа быць залежна адзена эксклюзіўна ў пэўнай прасторы, гэта прыемна ўсцешвае. Думаю, я яшчэ зраблю кіно для такога фармату, але, відаць, не адукцыйнага паслыду, а больш мастацкага. Таму прыходзіць, глядзіце!

Гутарыў Мікіта ШЧАРБАКОВ

Кадр з мультфільма «Мары зорак».

— Выходзіць, можна казаць пра заснаванне айчыннай школы паўнакупальнага кіно!

— Так, безумоўна! Пачатак пакладзе-ны. Спадзяюся, што гэтае супрацоўніцтва будзе працягвацца. Канешне, не ўсім з нашага патоку падабаецца. Ёсць і тэя,

Каму — даследчык, каму — шпіён

Аляксандр Сапега любіў паляванні. Асабліва ў Белавежскай пушчы. Наведваўся ў розныя поры года. Аднак з найбольшым задавальненнем — восенню. Калі яна крочыла па зямлі асцярожна, няспешна, нібы азіраючыся. Як тое маладзенькае дзяўчо, якое сабралася на першае спатканне. Хаваецца ад старонніх позіркаў. Так жа непрыкметна яна злётку жахаліца лістоў на дрэвах. Сям-там кінута на іх пасмачкі павуціны. Прысыпала ігліцай малякі, якіх на палянах было столькі, ажно боязна ступаць.

Уражаны гэтай першароднай прыгажосцю, князь у заміланні спыніўся каля дрэва, прыхінуўся да яго спінай. На імгненне як бы забыўся, з якой нагоды сюды завітаў. Стаяў, узіраючыся ў блакітнае просіне неба. Удыхаючы водар свежага паветра.

Недзе далёка чуўся брэх сабак. Спакойны, без таго азарту, што з'яўляецца тады, калі ганчакі прадчуваюць сустрэчу з дзіком ці ўжо напаткалі яго. Гэтак сама, як паляўнічыя, прагнуць хуткай удачы. Пакуль носяцца па лесе, вынохаючы кожны куст. Калі ж упэўніцца, што ён дзесьці паблізу, пачнуць нібы заклёбывацца. Брэх раз-пораз будзе абрывацца, каб праз імгненне зноў ператварыцца ў тое ціхласнае, якое знітоўвае ў сабе і прыродны інстынкт, і азлобленасць, што доўга няма таго, каго вышукваюць.

Невядома, колькі б прастаяў яшчэ, але брэх узмаціўся, стаў набліжацца. Значыць, сабакі ўбачылі звера. Зразумешчы, што аднаму з такой зграяй не ўправіцца, ён кінуўся наўцёкі. Акурат у той бок, дзе і знаходзіўся Сапега. Князь сабраўся схвацці ў кустах, каб з засады стрэліць. Аднак не зрабіў і кроку, як убачыў, што дзік ужо нясецца прама на яго.

Гэта быў не той, якога высачылі сабакі. Ён харчавалася жалудамі недзе паблізу. Трэба было б адскочыць убок. У лепшым выпадку схвацці за дрэва. Ды ад нечаканасці разгубіўся. Стрэліць усё ж стрэліў, аднак прамакнуўся. Цяжка сапучы, пырскаючы слінай, дзік паваліў князя на зямлю. «Канец!» — мільгнула ў галаве. І адразу быццам прарваліся ў вільзную і глыбокую яму. Яго накрыла суцэльная цемра...

Аляксандр Сапега даводзіўся сваяком Францішку Сапегу, пра якога я ўжо аповядаў. Народзіўся 3 верасня 1773 года ў горадзе Страсбург у Францыі, дзе яго бацька Юзаф Сапега ў чыне палкоўніка знаходзіўся на службе. Але з чатырох гадоў жыў пад Брэстам. Маленства і юнацтва правёў у маёнтках Коцкі і Сяміцічы. Яны належалі яго цётцы Ганне Яблонскай. Яна захаплялася мінералогіяй. Нават стварыла ўласны музей. Заснавала і сваю акушёрскую школу. У аднозенне ад большасці дзяцей з багатых сем'яў, універсітэтаў не канчаў. І выхавальніцай, і настаўніцай для племянніка стала яго цётка.

Рана захапіўся прыродазнаўчымі навукамі. Найперш мінералогіяй. Юнаком пазнаёміўся, а пасля пасябраваў з французскім натуралістам, хірургам і анатамам Эмануэлем Жыліберам. Другім яго знаёмцам стаў польскі дзяржаўны і грамадскі дзеяч, публіцыст, філосаф, вучоны Станіслаў Сташыц. Ён прапанаваў разам паехаць у Вену для ўдасканалення пазнанняў па геалогіі. Сапега выбраў для сябе мінералогію крышталічных парод.

Зя кароткі час авалодаў многімі неабходнымі ведамі. Усё трэба было падмацаваць на практыцы. Са Сташыцам пабываў у Альпах, наведваў Апенініскі паўвостраў, Францыю, а ў 1787 годзе ўзяўся самастойна вывучаць мінералогію крышталічных парод ва Усходняй Польшчы. Гэтым займаўся і ў Валыні, а таксама на тэрыторыі цяперашняй Літвы і Беларусі. Да 1802 года ўключна, але з перапынкамі. Па рэкамендацыі Сташыца ўступіў

Аляксандр Сапега.

у Таварыства сяброў навукі. Членства ў ім вымагала і адпаведнай працы. Зрабіў стандартызацыю мер і вагаў для прыкладзення яе ў адпаведнасць з метрычнай сістэмай Заходняй Еўропы. Ніхто дагэтуль нічым падобным не займаўся.

Вынікам даследавання стала праца «Параўнальная табліца новых французскіх і літоўскіх (польскіх) мер і вагі». А ў першых выступаў з артыкуламі, праблематыкай звязанымі з геалогіяй, географіяй. Зацікавіўся і этнаграфіяй. Напісаў і выдаў падручнік па неарганічнай хіміі, для свайго часу шмат у чым наватарскі. Многія гады працаваў над манграфіяй «Аб звычых літаратуры славянскай». Да больш плённай даследчыцкай працы заохочваў і іншых членаў таварыства. Ім падарыў уласны кнігазбор, што паклаў аснову бібліятэкі, на ўтрыманне якой і паўпаўненне яе новымі кнігамі, даследаваннямі, часопісамі выдзяліў нямала грошай.

Сам жа рыхтаваўся да падарожжа ўздоўж усходняга ўзбярэжжа Ядрана — Адрыятычнага мора, як называлі яго славяне. Там яшчэ былі раёны мала, а то і зусім не даследаваныя. Яго цікавіла жыццё славян, насельніцкаў Далмацыі, Босніі, Герцагавіны, Чарнагоры, Албаніі, якія знаходзіліся пад аўстрыйскім і турэцкім прыгнётам. Пачаць падарожжа хацеў з Далмацыі. Аднак аўстрыйцы, да якіх яна была нядаўна далучана, неахотна пускалі да сабе прадстаўнікоў іншых краін.

Дапамог расійскі консул Мяслісін, з якім на судне дабраліся да вострава Крк, паўночнай часткі Харватыі. Ахвотна пайшлі насустрач і ў расійскім консульстве ў Дуброўніку. Адрывым пунктам знаёмства з узбярэжжам Ядрана стаў паўвостраў Істрыя. Аляксандр Сапега захацеў спусціцца ў шахту-капальню па здабычы кінавары, з якой атрымлівалі ртуць. Заляжы ён ў Заходняй Еўропе былі распрацаваны толькі тут.

Гарнікаў на доўгай вярхоўцы пусквалі ў вузкую штольнію. У ёй ад ядвітых выпарэнняў перахоплівала дыханне, слязіліся вочы. Да старасці рэдка хто дажываў. Жыццё многіх забірала авалы руды, пажары. Толькі небяспека князя

не спыніла. Але вытрымаў усяго некалькі хвілін. Адчуўшы, што вось-вось страціць прытомнасць, тузануў за вярхоўку, каб падымалі наверх. Доўга не мог прыйсці ў сябе. Калі ж палыгчэла, загадаў — не папрасіў, а менавіта загадаў — паўтарыць спуск. Нават адкалоў некалькі кавалкаў руды. Пакуль пачало цягнуць у вачах, перадаў іх наверх. Пасля гэтага спускаўся яшчэ некалькі разоў. Пабываў і на каменняломях па здабычы мармуру.

Як і ў Істрыі, пастаянна вёў запісы. Вечарамі ж з задавальненнем прагульваўся каля мора. Здзівіла, што часам, калі змрок апускаўся на зямлю, вада быццам свеціцца. Нічога падобнага дагэтуль не бачыў. Вабнае і загадкавае, яно выклікала ў душы светлы, паэтычны настрой. Узяўшы высвятляць прычыну. А яшчэ, пасля вяртання дамоў, хацеў запісы дапоўненыя падрабязнасцямі, якія трымаў у галаве, выдаць. Нарадзілася і форма іх — лісты да Жылібера.

Дзе б ні быў, абавязкова знаёміўся з тутэйшым насельніцтвам: «Для падарожніка звычайна не заўважаць звычай народа і не апісвае іх». Пабачанае выклікала асацыяцыі са звычымі ў родных мясцінах. Калі па дарозе да Бялграда трапіў у вёску Сан-Філіпа, размешчаную сярод дрывы, прыгадаў палескія балоты.

Цікавы выпадак адбыўся ў Белабрэгу. Папрасіўся на начлег да ўжо знаёмага яму жыхара Пінчэна. Як жа здзівіўся, калі той, нічога не адказаўшы, павярнуўся і пайшоў прэч, бо успрынуў гэта абразай. Паводле мясцовых звычай, ніхто не адмаўляе падарожніку ў просьбе. Таму дапамог і пераправіцца праз турэцкую мяжу, хоць і падвяргаў сябе небяспецы.

Не абыходзілася, аднак, і без складаных сітуацый. Толькі спыніўся каля Мостара ў доме праваслаўнага баснійца, як уварваліся чацвёрта п'яных узброеных мусульман. Прыгразілі гаспадару расправай. На ішчэце, Сапега паспеў схвацціца. Магчыма, і шукалі б, калі б не ўбачылі паходны мяшок. Выцягнуўшы з яго мяса, гарэлку, арганізавалі невялікае застоле. Прыхапілі з сабой некаторыя рэчы, забралі сёды.

Прытулкам знайшоў у суседнім доме, у якім жыў праваслаўны дзяк. Ён пераапрунуў гасця ў мясцовую апратку. Для большай бяспекі па мусульманскім звычай пабрнуў яму галаву. Але, праходзячы праз мост, які ахоўваўся туркамі, князь у аднаго з іх выклікаў падзворне. Ён сарваў з яго апратку, пагражаў расправай. Давялося заплаціць штраф у трайным памеры.

Падарожнічаючы, наведваў храмы, бібліятэкі. Сустрэкаўся з вядомымі асветнікамі. У горадзе Задар мясцовы граф Г. Страціц пазнаёміў яго з апісаннем многіх славянскіх шляхецкіх родаў. У музеі выдатнага баснійскага дзеяча доктара Даніэля не меншую цікавасць выклікала калекцыя старажытных бюстаў і скульптур. Сам ён, на жаль, незадоўга да прыезду князя памёр. На востраве Раб не адну гадзіну правёў у бібліятэцы мясцовага праваслаўнага епіскапа, які ашчадна захоўваў старажытныя рукапісы, а таксама копіі тых, арыгналы якіх згубіліся. Выдаў азбуку і слоўнік глаголіцай.

З падарожжа Аляксандр Сапега прывёз багатыя калекцыі. Шмат сваіх запісаў, у якіх расказвалася аб падарожжы па Істрыі, Далмацыі, Босніі і Герцагавіне, выдаў па-польску пад назвай «Падарожжа ў славянскіх краінах у 1802 і 1803 гадах». Як і задумваў, у выглядзе лістоў да Жылібера. На жаль, звесткі пра наведванне іншых мясцін засталіся неапублікаванымі.

Завітаўшы ў Парыж, пазнаёміўся з Напалеонам. На радзіму вярнуўся ў 1806 годзе.

Іх шляхі сышліся, калі пачалася вайна з Расіяй. 1 ліпеня 1812 года ўвайшоў у склад Часовага ўрада Вялікага Княства Літоўскага. Праект такой дзяржавы, як вядома, прапанаваў Міхал Клеафас Агінскі. Ды гэта, канешне, былі мройныя спадзяванні. З Вільні паехаў у свой маёнтак Вішніцу. Парадкаваў запісы. Шмат чытаў, любіў паляваць.

...Раз'юшаны дабіў яго. Уратавала тое, што з кустоў выскачыў яшчэ адзін. За ім несліся сабакі, следам беглі паляўнічыя. Убачыўшы на зямлі ў лужыне крыві свайго таварыша, яны зрабілі некалькі трапных выстраляў. Князь ляжаў з заплюшчанымі вачыма. Парывіста дыхаў. На нагу было цяжка глядзець. З вялікай рванай раны па-ранейшаму цыкла кроў. Хутка зрабілі перавязку і павезлі ў Дзярэчын.

Урач, які аглядаў яго, запэўніў, што ўсё будзе добра. Але праз дзень-другі ў князя падскочыла тэмпература. Нага загнаілася. Праўда, і гэта ўрача не насцарожыла. Патлумачыў адпаведнай рэакцыяй арганізма ў такой складанай сітуацыі. Калі ж спахпіўся, было позна. У Сапегі развілася гангрэна. Тэрмінова ампутавалі параненую нагу. Аднак тэмпература не спадала. Нага становілася ўсё больш барвовай. Па-ранейшаму распухала. Князь трыніў.

Яго вочы назаўсёды заплюшчыліся 8 верасня 1812 года. Тут жа, у Дзярэчыне, Аляксандра Сапегу і пахавалі. Праз дзевяць гадоў, 25 верасня 1821-га, перапахавалі ў сямейным склепе ў Вішніцы.

Намер Сапегі ажыццявіць падарожжа ўздоўж Ядрана выклікаў цікавасць не толькі ў навуковым свеце. Звярнулі ўвагу на гэта і тагачасныя спецслужбы. Іншаземныя агенты, якія нямала знаходзіліся на Балканах, не маглі паверыць, што магнат, які можа дазволіць сабе падарожжы ў экзатычныя краіны, зоймецца тым, на што здатны хіба што звычайныя рамантыкі-бясрэбранікі.

Вынікам даследавання стала праца «Параўнальная табліца новых французскіх і літоўскіх (польскіх) мер і вагі». А ў першых выступаў з артыкуламі, праблематыкай звязанымі з геалогіяй, географіяй. Зацікавіўся і этнаграфіяй. Напісаў і выдаў падручнік па неарганічнай хіміі, для свайго часу шмат у чым наватарскі. Многія гады працаваў над манграфіяй «Аб звычых літаратуры славянскай». Да больш плённай даследчыцкай працы заохочваў і іншых членаў таварыства.

Французы палічылі яго расійскім шпіёнам, які адправіўся ў гэтае падарожжа, каб выведаць для свайго краіны важную інфармацыю.

Аўстрыйскія жа агенты губляліся ў загадках, на каго ён у рэшце рэшт працуе. На тую ж Расію ці ўсё ж на Францыю. Трапіў Сапега ў поле зроку і вядомага міністра Напалеона — Талеярана. У перапісцы з імператарам ён абвінавачваў Сапегу ў пагардлівым стаўленні да французцаў.

Усе яны не маглі паверыць, што Аляксандр Сапега проста належаў да людзей, па-сапраўднаму захопленых навукай. У служэнні ёй бачыў свой грамадзянскі абавязак. Як і ў служэнні Айчыне.

Ігнат ВАРАНОВІЧ

Ланцужок, што зямлю абвалок

Сярод аб'ектаў сусветнай спадчыны ЮНЕСКА — і Геадэзічная дуга Струвэ. Такага гонару яна ўдасгоена 15 ліпеня 2005 года на 29-й сесіі Міжнароднага камітэта па ахове сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны.

Васіль Струвэ (пры нараджэнні Фрыдрых Георг Вільгельм Струвэ) — знакаміты расійскі астраном і геадэзіст, заснавальнік Пулскаўскай абсерваторыі, дырэктарам якой быў 23 гады. Вядомы ён і як кіраўнік астранома-геадэзічных вымярэнняў, што праводзіліся некалькімі экспедыцыямі. Вынікам гэтых даследаванняў стала і Руска-Скандынаўская Дуга. Гэта першапачатковая назва дугі Струвэ. Вымярэнні праводзіліся ўздоўж 26-градуснага мерыдыяна ўсходняй даўгаты. Калі нанесці іх на глобус, атрымаецца як бы дуга. Але, як засведчылі вымярэнні, Зямля — усё ж не ідэальны шар, а эліпсоід. Быў устаноўлены і дакладны памер планеты, на якой мы жывём.

Працягласць дугі Струвэ складала 2820 кіламетраў, а гэта $\frac{1}{14}$ частка зямной акружнасці. Праходзіць яна ад Баранцавага мора на поўначы Нарвегіі да Чорнага мора — на Украіне. Адпаведна пункты Фугленес і Стара-Някраўка. Работы вяліся з 1816 да 1855-га. Калі дугу ўявіць схематычна, то гэта мноства трохвугольнікаў рознай велічыні, звязаных між сабой. Называюць іх ланцужком, а па-навуковаму — рад трыягуляцыі. На вуглах гэтых трохвугольнікаў знаходзіцца асобныя пункты — 265 асноўных і 65 дадатковых.

На жаль, далёка не ўсё захавалася. На тэрыторыі нашай краіны з 31 пункта — толькі 19. Адзін з іх непадалёку ад вёскі Бездзеж Драгічынскага раёна. Аб тым, што некалі тут знаходзіўся важны геадэзічны аб'ект, нагадвае памятник знак. Гэта пастамент з чорнага граніту, на якім устаноўлены шар, што ўвасабляе планету Зямля. На ім нанесены абрысы граніч Рэспублікі Беларусь. Пазначана назва населенага пункта — Бездзеж. Па-беларуску і па-англійску змешчаны тэкст: «Геадэзічная дуга Струвэ. Уключана ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь як выключны прыклад міжнароднага супрацоўніцтва для дакладнага вызначэння памеру і формы Зямлі». Падаюцца геаграфічныя каардынаты, указваецца, што геадэзічны пункт тут быў закладзены ў 1825 годзе.

За пастаментам усталяваны спецыяльны «калодзеж» з аглядным акном, у якім можна ўбачыць сам пункт «Бездзеж». Гэта прамавугольны слуп з цэглы, на вяршыні якога размешчаны камень. На ім літара Т. Пачатковая ад прозвішча ваеннага геадэзіста, палкоўніка Карла Тэнера, які быў памочнікам Васіля Струвэ ў правядзенні палівавых даследаванняў, і лічбы 1-8-2-5, што азначаюць 1825 год. Інфармацыйныя стэнды на гэтай мемарыяльнай пляцоўцы падаюць больш дакладную інфармацыю пра дугу Струвэ.

На Драгічыншчыне не толькі Бездзеж мае дачыненне да дугі Струвэ. Унікальны аб'ект — месца астранамічнай абсерваторыі «Белін». Дарэчы, адзінай з 13, узведзеных на тэрыторыі сучаснай Беларусі пры выкананні градусных

вымярэнняў. Яна была пабудавана ў 1827 годзе і знаходзілася за 200 метраў на поўдзень ад трыягуляцыйнага пункта. Як выглядаў ён, відаць з апісанняў Карла Тэнера. Мацаваўся 10-цалёвым каменным кубам, закладзеным пад вяршыняй 32-метровага каменнага сігналу. У верхняй грані куба быў прасвідраваны і заліты свінцом канал. На адным з бакоў яго выгравіравалі крыж.

Фота з сайта ru.wikipedia.org

Памятны знак.

Сам куб устаноўлі ў масіўным цагляным падмурку.

Работы завяршыліся ў 1853 годзе. Застаўшыся без нагляду, трыягуляцыйны пункт паступова разбураўся, а праз дзесяцігоддзі і следу ад яго не засталася. Калі з'явілася цікавацца да гэтага астранамічнага, а цяпер ужо і гістарычнага аб'екта, пошукавыя работы спачатку нічога не далі. Пашанцавала толькі летам 2010 года. Тады знайшлі рэшткі падмурка абсерваторыі, а праз год і самога пункта. Яшчэ праз год устаноўлі, дзе знаходзіліся асноўныя знакі. Нарэшце, 6 чэрвеня 2013 былі адшуканы рэшткі ўсходняга арыентацыйнага знака. Так званай міры. Знайдзены на глыбіні 70 сантыметраў вугаль засведчыў, што для падсветкі выкарыстоўваліся дрывы.

У Белінскай школе працуе музей, прысвечаны дуге Струвэ. У ім прадастаўлены польскія, нямецкія і расійскія карты канца XIX — пачатку XX стагоддзя, на якіх значыцца і вёска Белін. Ёсць макет мясцовасці часоў правядзення тут геадэзічных даследаванняў, а таксама макеты некаторых пабудоў. Прыведзены звесткі як пра саму дугу Струвэ, так і пра выдатных астраномаў і геадэзістаў.

Цікава, што каардынаты пунктаў, атрыманых ў пазамінулым стагоддзі геадэзістамі, картографамі і астраномамі, вельмі дакладныя. Гэта пацвердзіла праверка, праведзеная з выкарыстаннем глабальных спадарожніковых сістэм. Пры супастаўленні цяперашніх вымярэнняў дугі мерыдыяна і колішніх пагрэўнасць складала ўсяго 1—3 сантыметры.

Віктар ЗАКРЭЎСКИ

Зазірнуць за таямнічую заслону

Зпачатку верасня мінулага года ў Нацыянальнай гістарычнай музеі Рэспублікі Беларусь працуе выстаўка «Таямніцы беларускай пісьменнасці» з калекцыі даследчыка, лаўрэата прэміі «За духоўнае адраджэнне», аўтара праекта «У пошуках страчанага» Уладзіміра Ліхадзедава.

У экспазіцыі максімальна поўна прадстаўлена ўнікальная асабістая калекцыя прылад для пісьма: ад прыстасаваных нашых продкаў да рэчаў родам з XX стагоддзя. Толькі тут можна ўбачыць старажытныя пісалы, першыя алоўкі, пёравыя асадкі і самыя раннія аўтаматычныя ручкі, пер'ечысткі, пясоўніцы, нажы для паперы, а таксама флаконы для чарніла і чарніліцы розных форм з разнастайных матэрыялаў.

Ёсць магчымасць даведацца, якія адмысловыя пісьмовыя прылады змяшчала валізка падарожніка, якая прадукцыя вядомых айчынных і замежных вытворцаў карысталася попытам і была ў продажы ў канцылярскіх і папяровых крамах беларускіх губерній у XIX — пачатку XX стагоддзяў. Прадстаўленыя экспанаты дазваляць зазірнуць у школьныя класы розных эпох і пазнаёміцца з прыладамі вучняў. Сярод рэчаў — шпыткі розных выданняў, простыя, каляровыя і механічныя алоўкі, асадкі і аўтаматычныя ручкі, тачылькі, закладкі, футаралы-пеналы.

Цікаваць уяўляюць пісьмовыя прылады з асаблівай гісторыяй, прысвечаныя значным падзеям або звязаныя з такімі вядомымі асобамі, як князі Радзівілы, кампазітар Станіслаў Манюшка, краязнаўца і гісторык Ота Гедман, браты Тышкевічы, маршал Сямён Цімашэнка і інш.

У экспазіцыі прадстаўлены таксама ўзоры пісьмовых прылад ювелірнага майстэрства, пісьмовыя наборы і чарніліцы ў розных мастацкіх стылях, а таксама рэкламныя канцылярскія

Фрагмент экспазіцыі.

прадметы канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. А яшчэ выстаўка дазваляе зазірнуць у свет матэрыяльнай культуры, звязанай з традыцыямі беларускага пісьменства.

Раіса СТРЮК

Адкрывае свет літаратура

Ужыцці сярод соцень сцежак і дарог так складана адшукаць сваю і не памыліцца. Многія прафесіі падабаюцца і вабяць, многія прыцягваюць. Аднак сустракаюцца шчасліўчыкі, якія змалку ведаюць, з якой сферай жыццё. Так пашчасціла і супрацоўніцы Альгоўскай сельскай бібліятэкі Юліі Зарубе.

З дзяцінства Юля любіла чытаць. Кніжнае царства зачароўвала. Штодня дзяўчынка падарожнічала з любімымі героямі, сумавала, радалася і разважала. Казкі, аповесці, раманы займалі ўвесь яе вольны час. Асабліва падабалася паэзія. Паступова пачала і сама спрабаваць пісаць. Дзяўчынка расла, адначасова — і паэтычны талент.

Юлія выбрала ў сваім жыцці бібліятэчную справу і ніколі пра гэта не пашкадала. Кожны дзень для яе — магчымасць адкрываць штосьці новае, праводзіць цікавыя мерапрыемствы для школьнікаў і моладзі. Юлія ніколі не спыняецца. Яна стараецца расці прафесійна, шмат чытае, удзельнічае ў конкурсах і становіцца лаўрэатам. Летась Юлія Заруба паступіла на завочнае аддзяленне Мінскага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

За плячымі жанчыны безліч творчых літаратурных спаборніцтваў. Бібліятэкар — сталы ўдзельнік конкурсаў чыгальнікаў вершаў. Уменне пераўвасабляцца, жаночая пачуццёвасць, інтанацыя, добрая дыкцыя — усё гэта дапамагае дасягаць высокіх вынікаў.

Вершы ж нараджаюцца самі. Думкі прыходзяць нечакана, бо, як вядома, натхненне не мае раскладу.

Да Юліі заўжды горнуча дзеці. Яна добра іх разумее, дапамагае падбраць кнігу згодна з узростам і густам маленькага чытача. Жанчына лічыць, што прымусіць чытаць нельга — толькі зацікавіць. У бібліятэцы пастаянна праходзяць конкурсы, імпрэзы, сустрэчы.

Старэйшае пакаленне таксама паважае бібліятэкара, бо яна не толькі добры спецыяліст, але яшчэ і цудоўны суразмоўца.

Бібліятэка — незвычайны і таямнічы свет, які да гэтага часу вабіць і прыцягвае нашу геранію, бо без кнігі жыць немагчыма.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

Простыя рэчы

Радасць як узнагарода

Сёння, у эпоху катастрафічнага недахопу часу, не так часта сможна сустрэць чалавека, захопленага вязаннем, — нашто выдаткоўваць на гэта гадзіны, душэўныя і фізічныя сілы, калі вялізнае колькасць крам модных брэндаў прапануе багацце гатовых вырабаў на любы памер і густ? Між тым сябры паэтэсы Наталлі Кучмель, аўтаркі зборніка вершаў «Імгненні» (Мастацкая літаратура, 2005), могуць пахваліцца рэчамі, што існуюць у адзінкавым экзамплары — зробленымі Наталлі канкрэтна для іх, з узорами і спалучэннем колераў, што нідзе больш не паўтараюцца. Пра сваё захапленне Наталлі Кучмель распавядае карэспандэнту «ЛіМ».

— Раскажы, калі ласка, чаму менавіта вязанне і як ты навучылася? Бо і я калісьці спрабавала вучыцца па кніжках, але не хапіла цярпення...

— Навучыцца вязаць марыла з дзяцінства, але мне падавалася, што я няздарная ад прыроды. Так, напачатку зрабіла ўсе памылкі, якія толькі магчыма.

Мелася ў маім досведзе, напрыклад, памылковае перакананне: лічыла, што вязаць трэба чым тужэй, тым лепей — у выніку «вочкі» выходзілі роўныя, усё атрымлівалася акуратным, але тымі маімі вырабамі можна было карыстацца як дыванкамі перад дзвярмі — настолькі цвёрдыя... Тады мне было гадоў 11—12...

Так, у любой справе найперш застаюцца матываваныя. Затое цяпер я ўмею вучыцца. Дапамагала і аднагодкам, і малодшым. Сама навучылася ў бялагічным гуртку: дзве жанчыны, якія ім кіравалі, яшчэ і вязалі. Так, апроч звычайнага клопату пра розных мышы і папуцічкаў, я засвоіла і асновы вязання. Спачатку вязала для лялек, потым — для сябе. Швэдздары, шапкі...

Фота Кастуся Дробава.

Наталля Кучмель.

Многім людзям хацелася падзякаваць за тое, што яны проста ішлі ў маім жыцці альбо за тое, што мяне грэе ўспамін пра іх. А чым можна аддзячыць чалавеку, у якога ўсё ёсць? Такого, як я прадумляла, дакладна няма... Бо пад кожнага індывідуальна падбіраю колеры...

— А як вызначаешся з колерамі?

— Бяру клубкі нітак, капаю на белы ці чорны фон і гляджу, якія колеры асацыююцца з пэўным чалавекам. Лішнія прыбіраю. Зрэдку здараюцца і кур'ёзы. Аднойчы быў выпадак, калі вельмі жывапісна спалучаліся паміж сабой тры колеры, а я ўзялася за вязанне шкарпэтак, атрымалася зусім не так, як уяўлялася. Давялося адзі прыбіраць. Выйшла нечакана прыгожа: колер цёмнага шакаладу і светлы... Бывае, што на пэўныя спалучэнні натхняе прырода. Помню, як мяне ўразіла ранній вясенню сіне-фіялетавае хмара і на яе фоне лісце: аранжавае, жоўтае, светла-зялёнае... Доўга

стаяла перад вачамі гэтае спалучэнне, а потым склалася яго ў вязанні шкарпэтак. А бываюць вельмі мілыя колеры, да якіх складана падбраць аздабу, напрыклад, разбелены блакітны. Так, аднойчы доўга мучылася з гэтым, у выніку падарала: базавы і ярка жоўты. Дробненкія дэталі атрымаліся маляўніча! Аднойчы, калі не ведала, якія колеры дадаць да асноўнага, выбрала шляхам галасавання ў кампаніі, у якой ведалі таго чалавека, каму задумваўся «твор». А раз было, што з самага пачатку ўсё ішло прычыткамі і колеры, і спалучэнні. Тая шкарпэтка я звязала для сябе. Ды ў выніку не спадабаліся. Але шкарпэтка ўбачыла суседка па дачы — ёй яны вельмі прыйшліся даспадобы, ды і памер у нас аднолькавы. Я ёй іх і аддала за нейкую сімвалічную капейчыну.

— А як падбіраеш ўзоры? Яны ўсе таксама індывідуальныя.

— Узор павінен дзяліцца на пэўную колькасць вочак. Прутки — 2—2,5 міліметры. Калі нага тонкая, то звычайна 72 вочкі, якія дзяліцца на 18, а калі таўсцейшая, то на 20—21. На пэўную колькасць вочак павінен дзяліцца і ўзор. На 4 і асабліва на 6 дзеліцца большасць колераў.

Узоры найбольш люблю скандынаўскія. Яны маюць пэўную асаблівасць. Нітка працягваецца пад нізам вязання, а значыць,

утвараецца другі рад уцяплення. Пра скандынаўскія ўзоры і пра так званыя аранжыя касы ірландскага паходжання пішуць, што ў кожнага роду яны былі свае. І гэта мела пэўнае практычнае значэнне. Калі да берага прыбывала патанулага рыбака, то па ўзоры на яго швэдздары здагадаліся, хто ён і каму паведаміць.

А з некаторымі ўзорамі звязаны і легенды. Напрыклад, васміканцовая кветка, выява якой прысутнічае ў фальклору практычна ўсіх народаў. Ёсць яна і ў скандынаваў. Яны называюць яе «ружа-сэльбу» і нават ведаюць імя жанчыны, якая прадумала гэтую кветку. У нас яна можа азначаць і ранішняю зорку, і хатні агмень, і купальскае сонца... А яшчэ ўзоры маюць магільнае значэнне. На ўсіх усходніх жаркарах і вышыўках ёсць малюнак кіпці — гэта іх абярэг. Наш абярэг — хвалка, з кропачкамі альбо без іх.

— Калі б у тваім характары было прадымальніцкае жылка, магла б зрабіць на гэтым бізнес...

— Гэта тое самае, што зарабляць пазіі. Калі бачу, што рэч падышла чалавеку па памеры і пасуе, радуюся разам з ім — і гэтая радасць і ёсць узнагарода.

Таша ШПАКОЎСКАЯ, фота аўтара

зваротная сувязь

Блытаня сцежкі

Ундзелью і чацвер на канале «Культура» Беларускае радыё ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальперовіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штырчком» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе раман Фёдара Дастаеўскага «Злачынства і пакарэнне». У «Радыебібліятэцы» — твор Фрэнсіса Скота Фіцджэральда «Вялікі Гэтсбі». У праекце «Літаратурныя гісторыі» у вярчэнні эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні, а аматарам пазіі праграма «Прачулым радком» гэтым разам прапануе вершы Леаніда Галубовіча.

Змест перадачы «Радыеўтэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радые-

спектакля «Блытаня сцежкі» паводле п'есы Кандрата Крапівы «На востры».

Юным прыхільнікам мастацкага вясчання канал «Культура» прапануе ў выхадныя «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фондаў радые. Чытанні з працігтам твора Наталлі Бучынскай «Незабыўныя сустрэчы з авечкай Адэліяй» ляжыцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Настомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» — радыеверсія тэлеперадачы Навума Гальперовіча «Суразмоўцы». Гэтым разам прагучыць гутарка з крэацывам Алесем Хітруном.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

18 лютага — у дзіцячую бібліятэку № 5 на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым, прысвечаную Дню роднай мовы (10.30).

19 лютага — у публічную бібліятэку № 12 на вечар памяці Міколы Шабовіча (13.00).

21 лютага — у гімназію № 4 на імпрэзу з Ірынай Тулушай, прысвечаную Дню роднай мовы (11.00).

21 лютага — на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым у гімназію № 29, прысвечаную Дню роднай мовы (15.00).

22 лютага — у бібліятэку № 13 на імпрэзу з Вольгай Сакаловай «На споведзі прад лёсам» (12.00).

22 лютага — у дзіцячую бібліятэку № 6 імя Васіля Віткі на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым, прысвечаную Дню роднай мовы (13.30).

23 лютага — на імпрэзу з Яўгенам Хвалеем у СШ № 121 (12.30).

23 лютага — на пасаджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок» пры дзіцячай бібліятэцы № 16. Гасці — Іна Фралова, Кацярына Роўда (13.00).

24 лютага — у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 на творчы вечар Таціяны Жылінскай (16.00).

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
гарадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», радыкацыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная камісія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гілапедэаў
Вольга Далдзімава
Жана Запарыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцалёў Нікіфарав
Мікалай Чарніц
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і пазіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальныя льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч ПРАКЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друк 17.02.2022 у 11.00
Ум. друку: арк. 3/72
Наклад — 679

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 338
D 12345678910112
M 12345678910112

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэагуюць.
Газыяны рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

